

GESCHIEDENIS

VAN

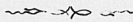
DE KERK TE BARNEVELD,

van 1533 tot 1795,

UIT OORSPRONKELIJKE BRONNEN ZAMENGESTELD

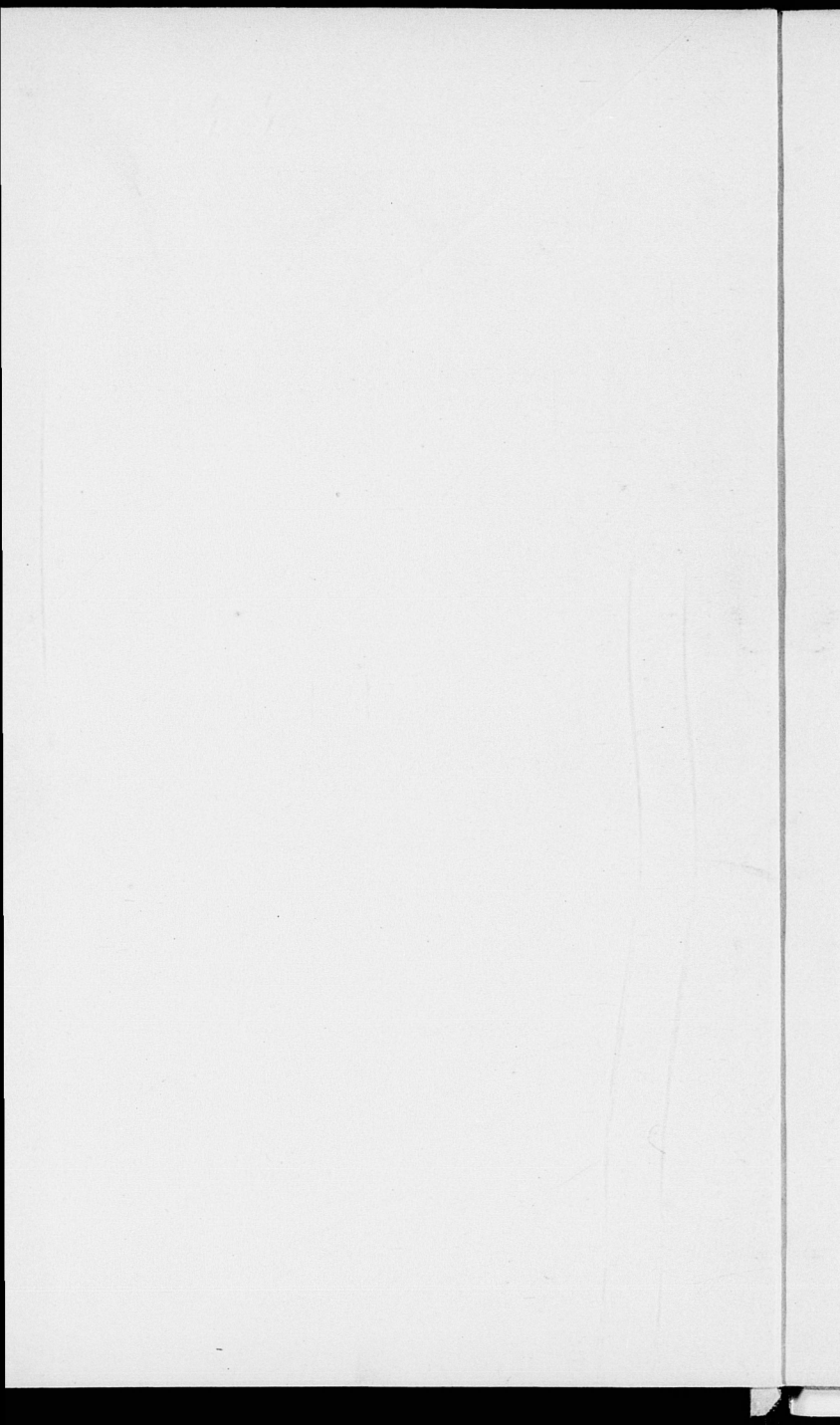
DOOR

Mr. C. A. NAIRAC,
Oud-President-Kerkvoogd.

BARNEVELD,
P. ANDREÆ MINGER.
1871.

NAAMLIJST VAN INTEEKENAREN.

- Adama, R., te Barneveld.
 Aerssen, C. H. van, te Ouderdendam.
 Asselt, A. J. van, te Oldebroek.
 Austermühle, J., te Barneveld.
 Aysma, Jhr. J. Lauta van, te Barneveld. (2 ex.).
 Backer, Wed. J. B. Nijhoff, M. S. E., te Amsterdam.
 Baerle, Dr. H. G. C. van, te Barneveld.
 Beek, G. van, te Barneveld.
 Beek, J. van, te Barneveld.
 Beek, Willem van de, te Barneveld.
 Beelen, H., te Garderen.
 Beerekamp, W., te Barneveld (3 ex.)
 Beets (Dr. N.), Predikant te Utrecht.
 Bemmel, H. M. van, te Barneveld.
 Berg, H. van den, te Barneveld.
 Berg, Willem van den, te Barneveld.
 Bettink, Jan, te Stroe.
 Beukhof, J., te Depok (Ned. Oost Indië.)
 Beijers, Dr. J. F., te Barneveld.
 Beijers, J. L., Boekhandelaar te Utrecht. (3 ex.)
 Bielder, H. van, te Voorthuizen.
 Blankers, H. van, te Garderbroek.
 Bleek, E. van de, te Voorthuizen.
 Bleek, G. van de, te Zwartebroek.
 Bleek, H. van de, te Voorthuizen.
 Bleek, W. van de, Buurtschap Harsselaar.
 Bloemendaal, J. W., te Scherpenzeel.
 Blokhuis, G. A., te Barneveld.
 Blokhuis, W., te Barneveld.
 Blom en Olivierse, te Culenb.
 Bloys van Treslong, J. G. C., te Voorthuizen.
 Boer, H. de, te Barneveld.
 Boer, W. de, te Bodegraven.
 Bogert, A. van den, te Barneveld. (2 ex.).
 Bonting, G. M., te Barneveld.
 Boonstra, G. W., te Barneveld.
 Borren, J., te Deil.
 Borssele, Mevr. Douaire. van, te Barneveld.
 Borssele, Baron van, Burgemeester te Ede.
 Bouman, H., te Zwartebroek.
 Bouman, J., te Garderbroek.
 Bouw, G., te Voorthuizen.
 Bouwheer, Mz., H., Bode te Barneveld.
 Bouwheer, R., te Stroe.
 Brand, Gt. van den, te Kootwijkerbroek.
 Brandeler, Dr. van den, Burgemeester te Leiden.
 Brandeler, Mr. P. van den, te 's Gravenhage.
 Brants—v. d. Ham, Wed. S., te Barneveld.
 Brem, Mej. M. H., te Barneveld.

- Brink, C. van den, te Garderbroek.
 Brink, E. van den, te Stroe.
 Broek, G. van de, te Barneveld.
 Broek, G. D. van den, te Burgstede.
 Broekhuizen, Gijsbert, te Barneveld.
 Brouwer, H., te Kootwijkerbroek.
 Bruggen, J. Prins van, te Barneveld.
 Burik, Rijer van, te Kootwijk.
 Callenbach, G. F., Boekh. te Nijkerk (11 ex.).
 Chabot, Mej. J. J., (2 ex.).
 Chabot, Mevrouw J. J., Huis ter Schuur onder Voorthuizen.
 Clant, G. J., te Brummen.
 Cohen, Al., te Barneveld.
 Colenbrander, Mr. R. A. J., Notaris te Nijkerk.
 Couvée, Az., A., Predikant te Barneveld.
 Croes, J. W., te Barneveld.
 Daatselaar, M. C. van, te Achterveld.
 Davelaar, F., Engelsche-Stad.
 Dekker, K., te Zwartebroek.
 Dekker, W., te Voorthuizen.
 Doedes, Prof. Dr. J. J., te Utrecht.
 Doornik, E. van, te Zwartebroek.
 Doornik, H. van, te Zwartebroek.
 Dornseiffen, J. G., te Bennekom.
 Dronkelaar, Jan van, te Barneveld.
 Dronkelaar, J. F. van, te Barneveld.
- Dronkelaar, W. van, te Barneveld.
 Durr, Wed., te Barneveld.
 Dijkmeester, H., te Wageningen.
 Dijk, E. van, te Kootwijkerbroek.
 Dijk, Wyppe van, te Rhenen.
 Eck, J. van, Eshof.
 Ee, R. van, te Barneveld.
 Egmond Jr., J. van, Boekh. te Arnhem.
 Elfrinkhof, J. van, te Nijkerk.
 Escher, J., Predikant te Wageningen.
 Espinasse, J. F. de l', te Amersfoort.
 Espinasse, Dr. W. J. de l', te Voorthuizen.
 Essen, H. J. van, te Barneveld.
 Esveld, A. van, te Zwartebroek.
 Feltz, J. van der, te Arnhem.
 Feyfer—van Vloten, Mevr. Wed. J., te Arnhem.
 Feijfer, Mr. D. de, te Batavia.
 Feijfer, Mr. J. W. de, te Samarang.
 Feijfer, P. A. de, te Samarang.
 Franssen, H. S., te Barneveld.
 Frezie, J., Secretaris te Nijkerk.
 Gaasbeek, G., te Voorthuizen.
 Gaasbeek, Gerrit, te Kootwijk.
 Galen, A. van, Buurtschap Harselaar.
 Galen, G. van, te Garderbroek.
 Garderen, J. van, te Barneveld.
 Geselschap, J. H., Predikant te Barneveld.
 Goor, G. G. van, te Voorthuizen.
 Goor, D. van de, te Stroe.

- Graaff, J. H. de, onderwijzer te Zwartebroek.
- Groenestein, A. J., te Barneveld.
- Guerin, J. W., te Arnhem.
- Gunning Jr., J. H., Predikant te 's Gravenhage.
- Haanschoten, E., te Barneveld.
- Ham, Gebroeders ten, te Barneveld.
- Ham, Js, ten, te Nijkerk.
- Ham, Dr. F. C. van den, te Lunteren.
- Ham, H. van den, te Barneveld (2 ex.).
- Ham, J. H. T. W. van den, te Lunteren.
- Hartelust, W., te Ede.
- Hartog, H. M., Huize Denenbroek, onder Ede.
- Haverkamp, W., te Barneveld.
- Hees, Mr. P. M. G. van, te Amsterdam.
- Heg, A. van de, te Voorthuizen.
- Heldring, O. G., em. pred. te Hemmen.
- Hell, A. van, te Zwartebroek.
- Hendriks, J., te Voorthuizen.
- Heuvel, H. van den, te Voorthuizen.
- Heyst, H. P. van, te Barneveld.
- Hogeweg, H., Engelsche-stad.
- Holst, G., te Voorthuizen.
- Hooft van Iddekinge, Jhr., te Leiden.
- Hoog en Kruyt, Boekh. te Rotterdam.
- Hoog, Mr. H. P., Kantonrechter te Nijkerk.
- Hoog, I. M. J., emer. Predikant te Haarlem.
- Hoog, M., Predikant te Schiedam.
- Hopster, C., te Barneveld.
- Hopster, F., Predikant te Lemele.
- Hopster, Jr., F. D., te Barneveld.
- Hoytema—van Oordt, Wed. D. van, te Barneveld.
- Imhoff, A. J., te Utrecht.
- Jager, W. de, te Voorthuizen.
- Janssen, G. M., te Barneveld.
- Joerissen, M. H., te Loendersloot.
- Kamp, E. van de, te Barneveld.
- Kamp, E. van de, te Zwartebroek.
- Kap, A., te Barneveld.
- Kapteyn, A. P. M., te Hilversum.
- Kapteyn, G. J., te Barneveld.
- Kemp, J. van den, te Zwartebroek.
- Kempenaar, Mr. J. U. de, te Arnhem.
- Klamberg, C. G., te Barneveld.
- Klarenbeek, Jan, te Kootwijkerbroek.
- Klerck, Ds. de, te Garderen(2).
- Kneppelhout van Sterkenburg, Mr., te Utrecht.
- Knottenbelt, G. J., te Barneveld.
- Kortus, J., te Harsselaar.
- Koudys, H., te Barneveld.
- Krudop, J. H., Burgemeester te Hoevelaken.
- Kuit, J., Godsdienstonderwijzer te Zwartebroek.
- Laarberg, G. J., te Barneveld.
- Laseur, G., te Barneveld (2 ex).
- Laseur, P. L., te Amersfoort.
- Leemans, Dr. C., te Leiden.
- Liotard, E. S., Directeur der Gasfabriek te Nijkerk.

- Lit, H. J., te Lunteren.
 Loggen, J. W., te Barneveld.
 Maanen, Mr. J. M. van, te Amsterdam.
 Maanen, Dr. J. R. van, te Barneveld (2 ex.).
 Maarschalk, A., te Barneveld.
 Malkenhorst, H. van, Buurtschap Harsselaar.
 Manen, C. van, te Barneveld.
 Marcus, Joël, te Barneveld.
 Meekeren, A. van, te Barneveld.
 Meiden, J. van der, Schoonhorst.
 Mensinga, Mevr., te Barneveld.
 Middendorp, E. J. van, te Zwartebroek.
 Moulin, J. E. du, te Barneveld.
 Mouw, Jan, te Kootwijk.
 Mouw, J. A., Wethouder te Nijkerk.
 Munt, E. van de, te Essen.
 N.N. te Barneveld. (10 ex).
 N.N. te Barneveld. (20 ex).
 N.N. te Barneveld. (30 ex).
 Nachenius, Jz., B., te Amsterdam (2 ex.).
 Nachenius, Mej. J. E., te Amsterdam.
 Nairac—Besier, Mevr. Wed., te Leiden. (4 ex.).
 Nairac, Mej. H. S. P., te Leiden.
 Nairac, Mevr., te Barneveld.
 Nairac, Mej. Anna, te Barneveld.
 Nepveu, Mr. I. J. D., te Utrecht.
 Nieuwstad, B. A., te Barneveld.
 Nolthenius, Mr. Tutein, te Apeldoorn.
 Nijhof, H. F., te Stroe.
 Nijhoff en Zoon, Is. An., te Arnhem (2 ex.).
 Nijhoff, Mart., Boekh. te 's Gravenhage.
 Ommeren, Jacob van, Essen bij Barneveld.
 Oort, Jan van, te Kootwijk.
 Oort, Teunis van, te Kootwijk.
 Oosterwijk, Mr. G. van, te Arnhem.
 Ophorst, A., Boekh. te Wageningen (4 ex.).
 Os, A. C. F. van, te Barneveld.
 Oudsten, M. den, te Barneveld.
 Overbosch, Wz., A., te Barneveld.
 Overmars, E. J., te Barneveld.
 Penraad, J., te Barneveld.
 Persijn, J. van, te Amersfoort.
 Persijn, Dr. C. J. van, te Bloemendaal.
 Persijn, Mr. F. H. van, te Amersfoort.
 Persijn, M. J. van, te Nunspeet.
 Persijn, Mr. J. E. van, te Arnhem.
 Persijn, G. E. van, te Nunspeet.
 Pol, C. van de, te Voorthuizen.
 Prins, Wed., te Barneveld.
 Rademaker, J. A., te Barneveld.
 Ras, Mevrouw, te Barneveld.
 Ridder, A. H. de, te Barneveld.
 Riemens, Ds. J., te Voorthuizen.
 Ring, H., te Zwartebroek.
 Roller, Gebr. de, te Barneveld.
 Romein, F., te Voorthuizen.
 Römer, Dr. R. C. H., te Deil.
 Romeyn, H., te Barneveld.

- Romeyn, M., te Enspijk.
 Romyn, A., te Barneveld.
 Roskam, H. te Barneveld.
 Ruler, A. van, te Garderbroek.
 Ruuk, A. A. de, te Arnhem.
 Schimmelpenninck van der Oije, Baron, Huize de Poll te Voorst.
 Schimmelpenninck van der Oije, A. J., Baron, Burgemeester te Nijkerk.
 Schothorst, A. van, Wethouder, te Lunteren.
 Schothorst, E. van, te Barneveld.
 Schothorst, G. van, te Willemsoord.
 Schothorst, Wed. J. van, te Barneveld.
 Schouten, W., te Garderen. (2 ex.).
 Schregardus, R. H., te Glinde.
 Schuld, C. J., te Barneveld.
 Schussler, J. J., te Nijkerk.
 Schut, G., te Barneveld.
 Schut, Gz., W., te Barneveld.
 Seldenrijk, R., te Barneveld.
 Sieverdink, G. J., hoofdonderwijzer aan de zeevaartk. school te Amsterdam.
 Sloet, Mr. L. A. J. W. Baron, te Leiden. (5 ex.).
 Slothouwer, A. M., Boekh. te Amersfoort.
 Smits, Mr. J. J., te Nijkerk.
 Snellenburg, A., te Barneveld.
 Sol, Jan van 't, 't Sol.
 Someren, Jan van, te Barneveld.
 Spankeren, E. J. van, te Barneveld.
 Stirum, L. G. A. Graaf van Limburg, te Arnhem.
 Stockum, W. P. van, Boekh. te 's Gravenhage.
 Straten van Tielen, F. van der, te Nijkerk.
 Sweys, A. A. H., te Amsterdam. (3 ex.).
 Sweys, H., te Kralingen (4 ex).
 Terpstra, Wed. M. H., te Barneveld.
 Tetterode, Mej. A. C., te Amsterdam.
 Thieme en Co., W. J., Boekh. te Zutphen.
 Thomas, H., Boekh. te Ede. (2 ex.).
 Toorenenbergen—Horst, Wed. P. A. van, te Utrecht (2 ex).
 Toorenenbergen, A. van, te Groningen.
 Top, M. J., te Barneveld.
 Top, H. van den, te Garderbroek.
 Top, Niesje van den, te Garderbroek.
 Tuyl, G. J. E. van, te Elburg.
 Uffelen, K. van, Buurtschap Harselaar.
 Urk, Th. van, te Voorthuizen.
 Varenkamp, B., te Barneveld.
 Veenendaal, E. J., te Heteren.
 Verburg, J. L., gep. kolonel te Aardenburg. (Zeeland).
 Verhoef, Wed. E., te Kootwijkerbroek.
 Verhuell, Mr. A., te Arnhem.
 Verschuer, B. F. Baron van, te Arnhem.
 Verloop, G., te Barneveld.
 Versteeg, Dirk, te Stroe.
 Viehmann, J., te Brummen.
 Viets, Gerrit, te Wageningen. (2 ex.)

Vloten, J. W. van, te Barneveld.	Wilbrink, L., te Puurveen.
Vollenhoven, G. van, te Barneveld.	Wilbrink, W., te Voorthuizen.
Voogt, W. J. de, te Amsterdam.	Wouters, G. C., te Amersfoort.
Vries, J. de, te Stroe.	Wuytiers van Vliet, Jhr. J. W. A. Barchmann, te Ede.
Vrijheid, F. J. W., te Zutphen.	Wijck, Jhr. C. A. L. van der, te Hoogezand.
Wagensveld, K. van, te Barneveld.	IJserman, C., te Barneveld.
Walree, H. J. van, te Wageningen. (3 ex.)	Zande, K. van der, Boekh. te Arnhem.
Wassenaer Catwijk, Mr. W. F. H. Baron van, te Wageningen.	Zegers, Jan, te Kootwijk.
Westerveld, H., te Barneveld.	Zeggelaar, H. van, te Zwartebroek.
Wilbrink, G. J., te Lunteren.	Zeggelaar, J. van, te Zwartebroek.
	Zomerén, Tennis van, te Garderen.

GESCHIEDENIS DER KERK TE BARNEVELD.

Geschiedenis der Kerk. — Hoe gemakkelijk zijn die woorden daar neder geschreven!

Wie echter is bij magte die geschiedenis te leveren, wie? Alleen Hij die van eeuwen tot eeuwen de lotgevallen van den mensch heeft geboekstaafd!

De geschiedenis der Kerk is zij niet die der wereld? — maar zij is meer.

Van af het heilige sombere woud met den bloedigen offersteen, tot aan den prachtigen tempel met het Woord der Liefde — beiden — die tempel en dat woud, bewaren de geschiedenis van 's menschen betrekking tot zijnen Schepper!

En nu, welke pen vermag die dubbele geschiedbladen te vullen?

Maar de lotgevallen van ons Kerkgebouw!

Wie schetst ons zijne wisselingen — eerst heidensche tempel, later Christelijke kapel, om eindelijk te worden wat het nu is!

Met welke innige banden, dochter van den heiligen Odolphus, is onze bevolking sints eeuwen aan u gehecht!

En geen wonder; reeds als hulpeloos wicht wordt zij tot u gebracht en ontvangt, vaak schreijend, het geheiligde water dat met moeders tranen haar wijdt aan Hem die gezegd heeft: »laat de kinderkens tot mij komen.»

Het wicht is jongeling geworden en zal zijne intrée in de wereld doen; ook nú weder wordt aan uwe portalen geklopt.

Zie onder uwe hooge gewelven is de maaltijd aangerigt, maar niet de wijn die dronken maakt, niet het brood dat verzadigt, zal worden toegediend — neen voorwaar 't is een voedsel dat kracht geeft op den levensweg.

Hoor de orgeltoon en ruischen:

Gedenk aan onze nieuwe leden —

Bewaar o God hun ziel en zinnen!

Amen — dat zij zoo!

En later:

De man heeft zich eene levensgezellinne gekozen: nogmaals gaan uwe gastvrije deuren open; het jeugdig paar wil zijn huisselijk geluk onder uwe hoede stellen, en biddend wordt het toegezongen:

»Waar Liefde woont gebiedt de Heer zijn zegen.»

En eindelijk, wanneer dierbare dooden beweend worden, als de ziel gebukt gaat onder 's levens last, ook dan, dochter van den heiligen Odulphus, is uw tempel een toevlugtsoord, zijt gij de vertroostende vriendin.

BARNEVELD,

Nov. 1871.

In de Historie van het Utrechtsche Bisdom wordt vermeld: »de parochiekerk te BARNEVELD in Germaanschen stijl gebouwd, dagteekent van de 12^e of 13^e eeuw,» zij is gewijd aan den heiligen Odulphus 1) en ressorteert onder den bisschop van Utrecht: 2) zij is begiftigd met de volgende vicariën:

1°. van het heilige kruis ad 43 keizersguldens van 20 stuivers het stuk, Collatoren (begevers): *van Coor* te Ermelo.

2°. van den heiligen Sebastiaan en Antonius ad 50 guldens, Collatoren: *Hendrik van DOMPSELAER* en *Joost van ESVELD*; in 1697 diende zij nog tot studiebeurzen en suppletie van predikantstraktement, ook van den koster-onderwijzer.

Uit het oude kerkboek der gemeente van 1546 blijkt dat er toen minstens vier altaren gevonden werden, een orgel ter plaatse van het tegenwoordige, de predikstoel iets meer vooruit dan thans ter hoogte van den kruisgang, aan de westzijde een doopfont tusschen het orgel en de zuider groote deur, één aflezerspilaar over de groote zuider deur, waarbij eene bel om het aflezen van verkooping en placaten »*af te luiden*;» in 1676 is dit aflezen afgeschaft en gelast, dat het op de kerkhofsmuur zou plaats hebben. De altaren waren:

---

1) Te Oorschot geboren, onderscheidde hij zich in de bekeering der Friezen omstreeks 850, en werd om zijne bijzondere godsvrucht en den grooten ijver in de verspreiding van het Christendom, heilig verklaard.

2) Bij Bul van Pius VI dd. 11 Maart 1560 werd Utrecht tot aartsbisdom verheven en daaronder toegewezen Barneveld, Ter Schuer, Voorthuizen, Ede, enz. Garderen en Kootwijk behoorden bij het bisdom Deventer.

1°. van de heilige Anna, thans de in wit marmer door SIESENIS gebeitelde genius des geloofs boven het graf der *van ESSEN van SCHAFFELAER*,

2°. het hoog altaar; het monument van den predikant MENSINGA neemt die plaats in,

3°. onze lieve vrouwe altaar, nu het monument van den predikant *van VLOTEN*, en

4°. Heer RICHOLT HUIGENS altaar, tusschen de zuider deuren.

Vóór of in de nabijheid dier altaren bevonden zich de graven der priesters en van de HACKFORTS, *van DOMPSELAERS*, *ESVELDEN*, *van OMMERENS*, *van BIJLER*, *van GHEIJN*, MAURITS PANNEKOEK enz., alle geslachten, die gedurende eeuwen het lot dezer gemeente burgerlijk en kerkelijk bestierden.

Zie hier wat de geleerde W. Moll in den Nuts-almanak van 1871 ongeveer zegt over *bouworde*, *koor*, *toren* en *doopfont*: »de eigenlijke benaming der *bouworde* is *Gothische* d. i. Barbaarsche, aldus door de Italianen bestempeld, die alleen de oude Grieksche vormen schoon noemden; in Frankrijk is de spitsbogenstijl geboren, die door ons de *Gothische*, maar door de Duitschers de Germaansche wordt genoemd;— omstreeks 1200 is die stijl ook bij ons doorgedrongen — de kerken gedurende het tijdvak van de invoering van het Christendom in Nederland d. i. van de zevende tot het begin der elfde eeuw, waren van hout met riet gedekt.

Bij de fundering der kerken werd de oude regel in acht genomen: *het koor*, het heilige der heilige van de kerk moet naar het oosten gerigt zijn. Het oosten toch de hemelstreek des lichts, waar de vriendelijke zon opgaat, was reeds voor de Christenheid der vroegste eeuwen een zinnebeeld van het hemelsche paradijs.

Sints de achtste eeuw zijn de *torens* in Europa algemeen geworden en vervingen de vroegere klokkenhuizen; daar de torens zich hoog in de lucht verhieven en van wijd en zijd konden gezien worden, werden zij gaarne aangemerkt als

handwijzers, die den sterveling naar zijne bestemming voor »het andere land" den hemel wezen.

Doopfonten werden aan de ingangen en de westzijde der kerken geplaatst, omdat de doop is eene opneming in de gemeente des Heeren en het westen, de hemelstreek van den nacht, het zinnebeeld van den staat der zonde is, waarvan de doop reinigt."

In 1600 was de kerk nog »*reddeloos, ongezien en vloerloos*", en werden de 138 eigenaren der graven bij kerkespraak opgeroepen, graauwen en blaauwen steen op de graven te doen plaatsen en de gebakken *estrikken* (vloertegels) op te ruimen; de oudste zerk ligt of lag nabij het koor, ter zijde der ouderlingenbank met het jaartal 1467 en het opschrift »*requiescat in pace*"; naar de uitgesleten figuren te oordeelen, was het een priesterlijk graf; aan den noorderingang heeft vroeger eene oude zerk van Bentheimer steen gelegen, die, volgens overlevering, de laatste rustplaats van *Jan van SCHAFFELAER* zou hebben gedekt.

Men wil, dat toen in 't laatst der vorige eeuw de vloer der kerk werd opgehoogd en de graven aangevuld, een lijk zichtbaar werd, geheel gekleed in purper; te spoedig evenwel viel het ineen, zoodat geen onderzoek mogelijk was; wellicht rustte daar de laatste *commandeur der ridders van Sint Jan* aan welke *commanderij*, onder meerdere vaste goederen, ook het *Hof te Callenbroek*, thans 't Grootte Hof, toebehoorde.

Bij eene herstelling in 1862, zijn aan den koormuur schilderingen te voorschijn gebragt; zij bestonden in blaauw en rood gekleurde festoenen, omstrengeld met wijngaardranken, 't scheen dat die doorliepen over het oostelijk gedeelte van het koor; de zich daar bevindende nissen, die toegemetseld waren, bevatten slechts fragmenten gekleurd lofwerk van duifsteen, die waarschijnlijk tot sieraad der nissen hadden gediend. Vóór 1860 was het koor nog afge-

sloten door een stevig, goed bewerkt hoog hekwerk van eikenhout, dat in 1654 te gelijk met den predikstoel en het ouderling-gestoelte door amptsjonkers werd aanbesteed; de kleine kerkrutjes die nog togtiger waren dan de grootere, zijn in 1854 vervangen; wij hebben de geschilderde glasramen, die vroeger het koor zouden versierd hebben, niet gekend; de 2e ouderlingenbank is van 1728.

Het Mozesbeeldje ter zijde van 't orgel, dat nu van Bentheimersteen schijnt te zijn, werd vroeger al naar den smaak van de Dominées- of Schoutens-jufvrouw («*Scholtinne*») opgeverwd; wij hebben het nog gekend met witten tulband, blaauwe tunica en roode broek, 't gelek op een zouaaf; het wijzerbord waarop Mozes staat, was toen vierkant, zeer kolossaal, en prijkte met de wapens der amptsjonkers BENTINCK van WIJNBERGEN, van ESSEN en van BROECKHUIJZEN; de komst van Mozes moet aan deze omstandigheid worden toegeschreven: in 1667 besloten de amptsjonkers, dat de predikant *die langer sermoen zou houden dan van 2 uren, voor elk vierendeel uurs napreek een carolie gulden boete zou verbeuren*; om nu den spreker beter dan door den zandlooper op de vlugtigheid des tijds indachtig te maken, werd een slaand uurwerk vlak over den predikstoel aangebragt, waarvan de hamer door Mozes op de klok wordt geslagen: smid *Evert Elissen* leverde het voor f 32.10.4.

Even als de graven, herinneren de namen der kerkebanken aan onze oude geslachten, de Domselaersbank, de Bentincks- of Brielaersbank, waar nu de predikanten zitplaats hebben (deze zaten vroeger aan 't einde der ouderlingenbank) die van van Essen of van Schaffelaer; naast deze bank was vroeger de bank der amptsregering in 1658 op last der amptsjonkers getimmerd en daarnaast de nieuwe schoutenbank; de oudste schoutenbank vóór de Hervorming, was de tegenwoordige bank der predikanten, vóór dat zij aan de BENTINCKS in eigendom kwam.

Vóór 1546 was eene school aanwezig tegen de *Noordwestzijderhouck der kerk*.

Wij vinden in dat jaar een accoord gemaakt over de *reparirung des Renesse-orgel waarover twijst en schelonge* (rusie) »was» zijnde de bedongen kosten *op een koe na* betaald; 't geld was toen schaarscher dan de koeijen; wanneer dit orgel is weggenomen, blijkt niet, welligt in de eerste tijden der hervorming als een overblijfsel van de Roomsch-Catholijke eeredienst; — wij kunnen dit voor zeker aannemen, als wij in de kronijk van Arnhem 1589, lezen dat »Do. a NIEKEN, die ook te Barneveld dienst deed, den 29^{en} Juli eene heftige predikatie tegen het orgelspelen hield, niettegenstaande de magistraat van Arnhem had beslist, dat dit geene kerke-dienst maar eene politieke zaak was;» die quaestie werd evenwel bijgelegd en de kerk in het midden gelaten; de organist is gelast psalmen te spelen *als de predikant van stoel was*. — Was het dan ten onregte dat onze groote Zwijger vroeger de wijsheid van Arnheims magistraat bovenmate roemde? In 1765 werd het tegenwoordig sierlijk en deugdzzaam orgel met 1732⁷ pijpen aan de kerk geschonken door den Landdrost van Veluwe L. W. van ESSEN van SCHAFPELAER, *uit de overweging dat de ingezetenen zoo zeer naar dergelijk instrument verlangden*; de eerste organist was Cornelis SONNEVELT, benoemd in 1765 op f 200 traktement: hij was belast met de reparatie en moest zorgen voor het luilen en eens 's weeks minstens één uur spelen en andersints ter dispositie van amptsjonkers zijn.

Aalbert ROMEIN is in 1795 opgevolgd.

Het bevallige Maria lichtkroontje met de omstraalde moedermaagd en het kindeke, dat in het koor prijkt, zou volgens eene aantekening in het archief van 's Hertogenbosch, tijdens de belegering door FREDERIK HENDRIK in 1629, uit de Sint Janskerk buit zijn gemaakt door kapitein BENTINCK en zijn knecht uit Barneveld; 't is mogelijk, dergelijke han-

delingen zullen in die dagen wel over en weder gepleegd zijn, maar 't staat mij niet voor dat de BENTINCKS als kerkroovers bekend zouden zijn; maar 't staat zwart op wit: ipse vidi.

HOFDIJK in zijn »*Voorgeslacht*», geeft eene afbeelding van dergelijk lichtkroontje en teekent daarbij aan, »dat het »fraaije kunstwerk dagteekent van de 15^e eeuw en een »voortbrengsel van den hamer is.»

De zilveren kan tot avondmaalsviering is een geschenk van kerkmeester *Hendrik MORREN* in 1689.

De borden waarop de psalmen en gezangen zijn vermeld, werden in 1677 geschonken door den amptsjonker *W. van RAESFELT*, hoofdschout van 's Hertogenbosch.

Kerkmeester *Evert WILLEMSSEN* vereerde in 1693 de zilveren schotels tot avondmaalsviering.

Het tafellaken is eene herinnering aan mevr. de wed. *SWEIJS*.

In 1710 zijn 8 bijbels aan ouderlingen en diakenen *in haar stoel* door schout *D. van DOMPELAER* geschonken en een jaar later 6 kwartobijbels in den amptstoel van amptsjonkers geplaatst.

De door een hekje afgesloten plaats van den voorzanger werd gemaakt in 1722, *omdat de jongens zijn voetenbankje altijd weghaalden.*

De stevige koperen lessenaar op den predikstoel is in 1727 gelijktijdig met een zandlooper in koperen koker aldaar geplaatst.

Bij de herstelling van het koor in 1860, hebben wij eene onderaardsche opening ontdekt, die de ingang was van eene vroegere communicatie met een tegenover de kerk staand huis (toen welligt pastoors-woning).

Wij lezen dat in 1723 de hoek der kerkhofsmuur is ingetrokken om een beteren oprijd te maken naar de schoolstraat (meer bekend onder den naam van schaapesteege):

zoals meest overal, was vroeger ook hier om de kerk een kerkhof door eene lage muur afgesloten; in 1770 afgebroken omdat de *baldadige jongens* — juist zoo als onze jongens zouden doen — de losse steenen er uithaalden en daarmede de kerkglazen insmeten; de steenen palen die toen geplaatst zijn, houden zich goed zoo als nog te zien is.

In 1636 lag de kerk verscholen tusschen hooge eikenboomen en om het kerkhof stonden iepen die dat jaar valbaar en voor *f* 90.— verkocht zijn; toen, en in 1645, heeft de kerk eene groote herstelling ondergaan, waarvoor volgens de rekening *f* 600.— opgenomen en *f* 300.— van de gedeputeerden des kwartiers is ontvangen.

In 1702 komen nogmaals *f* 1340.— voor, zeker het gevolg van den torenbrand in het laatst van 1600.

Wij hebben om het kerkhof eene rij lindenboomen gekend, statige boomen, zeer sierlijk platgeschoren, maar meest allen hol; dergelijke boomen stonden er reeds in 1719. In 1847 zijn die linden opgeruimd en door het tegenwoordige plantsoen vervangen; de kastanjeboomen werden op een zaterdag-nacht in April bij het licht van eenige brandlantaarns geplant; de boomen waren laat in dien avond door den vrachtrijder van Bruggen uit Utrecht medegebragt; het overige plantsoen is afkomstig van de verschillende tuinen in het dorp en de beklinking hadden wij gratis te danken aan het toenmalig Domein-bestuur; 't was uitbraak van den straatweg van Amersfoort naar Apeldoorn; de boeren, ook de Roomsche Catholijken, voerden het zand voor de ophooging van het kerkhof aan en de ingezetenen de klinkers; ter eere der ingezetenen moet worden getuigd dat zij altijd klaar staan als er wat op te knappen valt.

Wij herinneren ons nog dat oude kerkhof vol grafbulten en gaten van ingevallen kisten, waaruit overblijfsels der lijken zichtbaar werden; 's winters was het een modderpoel en 's zomers een stofnest — en geen wonder — waar is

dat stof beter te vinden dan ter plaatse waar alles getuigde: »Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren"!... Een deftig man, die tegenover dat kerkhof woonde, vermeende in vollen ernst, dat hij 's zomers het stoffelijk overschot der daar begraven Barnevelders op zijn boterham naar binnen kreeg, als de wind dat kerkhofstof door de reeten der vensters over zijne ontbijttafel verspreidde; we zullen het niet tegenspreken; wel weet ik, dat het beenderenmeel noch nadeelig op de gezondheid heeft gewerkt, daar hij en zijne uitmuntende vrouw oud zijn geworden, noch op hunne warme liefde voor Barneveld. Ik herinner mij mijne verwondering toen ik in dat gastvrije huis een bezoek brengende, den gastheer op een der nog al bestoven vensterbanken zag wijzen, en aan zijne vrouw hoorde toeroepen: »Hans, daar ligt weer $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{8}$ Barnevelder, laat Bet dien eens opvegen," 't werd mij evenwel later opgehelderd, gelyk we u zoo even verhaalden, wat hij bedoelde.

In 1717 bestond nog, ter zijde van den toren, een knekelhuis waarin de beenderen en doodshoofden, die op het kerkhof bloot waaiden, bewaard bleven en vaak tot kegelspel voor de jongens dienden, het opschrift luidde:

»Hier is geschied regtvaerdig regt

Hier ligt de meester bij den knecht

Hier leijt de sotte bij den wijse

De jonge bij den oude grijse

Hier ligt de arme bij den rijke

De vuile bij den suiverlijke."

Of het van Cats was stond er niet bij, maar 't was geen pruldichter die het maakte.

Ter andere zijde van den toren bestond in 1774 een keijenhok; bergplaats van het materieel voor herstelling der straten.

In 1752 is het kleine torentje op het koordak staande afgebroken, en het daarvan afkomstig ijzeren kruis op het

koorspits geplaatst; de koordeur dagteekent van 1751, de groote Noorderdeur van 1723.

Men kan het de kerk aanzien, dat zij nog al eens hersteld is, de zuidzijde heeft de meeste oude groote mopsteenen behouden; aan de noordzijde zijn het voor het meerendeel steenen van nieuwere dagteekening.

Veelal is de kerk deelgenoot in het lief en leed en is vaak hare geschiedenis ook die der gemeente; veel van de vroegere lotgevallen vonden wij niet opgeteekend, maar 't ware welligt beter voor het dorp geweest, zoo wij niets hadden gevonden; gelukkig het volk, dat geene geschiedenis heeft; helaas! Barneveld was er altijd bij als er slaag viel en Utrecht en Gelderland konden in vorige eeuwen 't nog minder eens worden te land dan nu te water, *wat zoo'n oude steê lang kan blijven zeuren*; ziehier eenige geschiedkundige herinneringen:

In Juni 1421 plunderden en verbrandden de Utrechtschen *Barneveld*, *Voorthuizen*, *Terschuur*, en leed onze kerk groote schade; in 1509 plunderde *Floris van Egmond* ons dorp, legerde in de kerk en voerde vele ingezetenen gevangelijk mede.

Laat ons 16 Juli 1482 niet vergeten, den dag van *Jan van Schaffelaer*, toen onze kerk ook niet gespaard is.

In 1517 werd door de *Bourgondiërs* de kerk en onderscheidene woningen in asch gelegd, alle vee geroofd en de *huislieden* op zware schatting gesteld.

Voordat wij van de kerk afstappen nog een woord over de vroegere bedienaren, toen de kerk aan St. Odulphus gewijd, onder den Utrechtschen bisschop ressorteerde; daarna een kort overzicht van af de hervorming.

De kronijk van Arnhem vermeldt: *op maandag en dingsdag 1522 tot vastenavond, heeft de HERTOGIN VAN GELRE*

geteerd met *Burgemeesteren van Arnhem*, het huisgezin bestond uit *Jan van NIEVELD* en *Jan van BENTINCK* jagermeester; haar biechtvader was de pastoor van *Barneveld*; dat kan zijn geweest *Frerik van HOLTHUIZEN*, benedictijner monnik uit de abdij van *Paterborn*, een stokoud man die in de wandeling werd genoemd »de pater van *Barneveld*.”

In 1546 vinden wij vermeld, het overlijden van *Arend VONCK*, pastoor te *Barneveld*; *Breunis LUBBERTS* volgde hem op in 1548; in 1564 waren priesters: *Andries JACOBS* en *Jochem van MHEGEN*, in 1584 volgde hem op *Reijnier van WIJNCKOP* pastoor; deze laatste der pastoors, was de eerste der predikanten. Wij lezen bij *YPEIJ* en *DERMOUT* dat *Reinirus WINCOPIUS* — zoo verlatijnscht klinkt de naam heel wat voornamer — dat onze *Reijnier* door de Sijnode of classis van *Harderwijk* gelast is eene hervormde gemeente te stichten en naar *Nijkerk* te reizen om daar het avondmaal te leeren bedienen, iets, wat hij nooit gezien had. In het najaar van 1584 schijnt hij hoop gehad te hebben eenige lidmaten te zullen aannemen; — of die hoop is vervuld, blijkt niet; — wij kunnen dus zeggen, dat onze gemeente is ontstaan uit kleine beginselen.

Maar reeds in 1581 hadden de voorstanders der nieuwe leer getracht, die hier ingang te doen vinden en de zorg daartoe opgedragen aan *J. J. MOIJ*, vroeger pastoor, toen predikant te *Bunschoten*. Daar de man echter vijf gemeenten moest bedienen, is het niet te verwonderen, dat zijne stichting vrij mager was en weinig of geene vruchten opleverde.

Om evenwel wat gang achter de zaak te zetten — daar de wederpartij ook niet stil zat — werd de *Arnhemsche* predikant *FONTANUS* gelast de kerk te *reformiren*; een jaar later (1582) is *Joannes a NIEKEN* van *Doesburg*, ter waarneming der kerkdienst aan *Barneveld* geleend, geleend, ja men deed wat men konde; in die dagen toen het aantal

predikanten niet toeliet om aan elke gemeente een vasten predikant te kunnen geven, werd tijdelijke hulp verleend. Ook was men gemakkelijk om priesters als predikers der nieuwe leer toe te laten en menig pastoor die den vorigen Zondag nog mis bediende, nam den volgenden de dienst waar als hervormd geestelijke.

Om nog eens op onzen *Reijnier van WIJNKOP* terug te komen: uit het oud kerkeboek blijkt, dat hij in October 1584 zijn' naam teekende met bijvoeging »*in der tijd pastoir tot Bernefeldt;*» deze bijvoeging bevestigt wat wij zoo even verhaalden. Hoe lang van WIJNKOP zijne nieuwe betrekking waarnam weten wij niet — dit is zeker dat de Barnevelders niet bij hoopen tot de nieuwe leer zijn overgegaan en dat is ook naar de natuur der dingen, wanneer men in het oog houdt de gehechtheid van den Veluenaar aan het oude, een eigenaardig voorbehoedmiddel tegen het wegloupen met alles wat nieuw is, eene deugd wanneer die gepaard gaat met degelijk onderzoek — ware levenswijshheid om geene oude schoenen weg te werpen voordat men goede nieuwe in de plaats heeft. — Maar, dit ook tusschen 2 haakjes.

Op de lijst der Geldersche predikanten, zamengesteld door de JONGH, komt in 1606 als eerste vaste predikant te Barneveld voor: *Anthonius WEDAEUS*; in ons oude kerkeboek vinden wij met zijne handteekening de verklaring, dat daaruit 4 bladzijden verloren zijn. Een tiental jaren bleef hij hier werkzaam althans in functie; de kerkeraads-notulen van 1616 vermelden »*dat om den doodelijken afganck van dien geestelijke, de kerkerekening niet is gedaan.*» Zijne weduwe heeft gedurende eenigen tijd onderstand uit de kerkefondsen genoten en teruggave gehad van onkosten die zij aan de Pastorie had gemaakt.

Wij hebben nu de ongezochte gelegenheid om te herinneren hoe de hervorming op de Veluwe wortel heeft geschoten;

wij zullen trachten zoo kort mogelijk te zijn, want het kerkrelaas dijt ongevoelig wat breed uit, maar 't gaat nu in eene moeite door en het spaart anderen den last van zoeken; YPEY, DERMOUT en ROOIJJAARDS liggen toch open voor mij en de vruchten van die geleerden zijn de moeite dubbel waardig om nagelezen te worden.

»Later dan wel in Holland, Zeeland en andere gewesten, werd de Hervorming in Gelderland gevestigd niet alleen, maar ook geboren en eerst sinds 1578 dáár met kracht voortgezet. De voor de hervorming ijverende *Jan van NASSAU* vond veel tegenstand. Doch na 1579 gaven Arnhem en Nijmegen het voorbeeld en was vooral Harderwijk niet achterlijk,” — »Harderwijk niet achterlijk” zegt de heer ROOIJJAARDS; wij zullen er de reden bijvoegen: de Barneveldsche Luther verdient dat.

In 1544 bekleedde te Garderen, dat tot Barneveld behoort, het ampt van vice-curect of kapellaan, *Jan Gerritsen VERSTEEG*, uit onze buurtschap Stroe, meer bekend onder den naam van *Anastasius Veluwanus* of *de verrezene Veluwnaar*, en schrijver van »*Der leken weghwijser*,” — hij was een ijverig voorstander der nieuwe leer en in 1566 met *Jan ARENDSSEN*, (van het geslacht der ARENDSSEN te Garderen) predikant te Harderwijk; hij dus bereidde aldaar de aarde, die later zulke heerlijke vruchten zou voortbrengen, — 't is bekend dat onze Anastasius of Versteeg, in 1550 als verkondiger der nieuwe leer te Arnhem gevangen genomen en krachtens vonnis van het Geldersche hof op 3 Februarij 1550 op het kasteel te Hattem is gevangen gezet; 1) hij werd daaruit onder borgtogt van f 500 ontslagen op voorspraak

---

1) 9 Januari 1550 is Dirk Wolff notaris van den kristen gelove gereijst tot Garderen om te visiteren en kisten en kofferen der kerke aldaar en 't hujs van Heer Jan van Garderen vice-pastor; hem is daarvoor toegelegd XVIII stuivers. In 1551 aan Johan Holtzwiller de som van 78 ponden 19 schellingen voor zeeckere onkosten bij hem verteert om Jan Geerarts vice-cureijt te Garderen te halen die

van koningin MARIA, vertrok naar Leuven en verdween van daar om zich te Keulen te vestigen totdat hij te Harderwijk optrad; hij is in 1591 overleden.

De provinciale regering deed van hare zijde alle moeite om zonder aanstoot de hervormde leer ingang te doen vinden, waarvan zoo menig plakkaat getuigt. Zelfs zijn de predikanten gelast »in hunne predicatiën zooveel moderatie omtrent Spanje te gebruiken als eenigsints met de religie kon overeenkomen." Drie jaren later evenwel hakte men er duchtig op los; -- 1) eene aanteekening in de kronijk van Arnhem op het jaar 1599 herinnert ons aan het doopen met de brandspuit door generaal DAENDELS in Indië; die aanteekening luidt: »*onder-tusschen hielden de Roomsche supersticiën nog geruimen tijd aan, in zoover dat de keurmeester Gijs LEESTEN door het Hof gecommiteerd moest worden om met twee metselaars en met adsistentie der Scholten en Kerkmeesters in den ampt van Veluwe die gemaelden (schilderijen), gemaekte beelden, pausselijke religien und altaren, wijwatersvaten, sacramentshuisjes en 't geene dien aankleeft te demoliëren en daarvan de kerk te zuiveren,*

toe eeuwige gevanckenisse was gecondempneerd te Arnhem bij sensentie van Inquisitie: Item om Heer Johan 2 jaer lanck den cost op 't huis to Hattem gegeven te hebben, getaxeert is elf stuivers sweecks.

(Van Hasselt Geld. oudheden.)

1) Placaet 31 Januarij 1596.

TOT AFFSTELLINGH VAN PASTOREN die het woord *Godts* NIET REIJN CONFORM DE REFORMATIE PREDIKEN en die haar concubinen niet verlaten off trouwen, alsmede tot afstellinge van allaren wijwatersvaten beelden en dergelijke afgodische dingen.

Tusschen dit en een 30 jaren jonger plakkaat, schijnt eenig verschil, het volgt hier:

Placaet dd. 3 Juli 1566, gegeven te Brussel van wege Philippus II.

WIJ VERBIEDEN ALLE vergaderingen en PREKINGEN CONTRARIE DEN OUDE GELOOVE EN CATOLIEXSCHE RELIGIE, OP PEINE TEGEN DE PREDIKERS VAN DER DOOT ende mitter koorde off strop aan der galge geerrecuteert te worden en van CONFISCATIE HUEREN GOEDER-EBZ.; de gelukkige had keus tusschen koorde of strop en dan klaagde hij nog!

item om die beelden, crusijksen en capellen in bossen en op cruismwegen nog af te breken; — die beeldstormerij in 't klein zal helaas heel wat merkwaardigs van oude kunst en geschiedkundige herinneringen verwoest hebben.

De eerste kerkorde is vastgesteld door de Synodale vergadering te Harderwijk den 31sten Mei 1580; in die dagen had elk landschap eene eigene Synode; voor Gelderland werd zij beurtelings gehouden te Nijmegen, Zutphen, Arnhem en Harderwijk; de Geldersche kerk werd in 4 classis verdeeld, als: Zutphen, Arnhem met Veluwe, Nijmegen en Venlo, en zegt de kerkeorde: »Sal desse afdelingen so lange dinen totdat alle dorpen gereformeert ende die kercken anwasen.» Verder werden de classicale vergaderingen geregeld en tot den aankoop besloten »van een gemein Synodaal boeck ongefelic van tyn boecken gúds paepys» — wordt verboden »de uthroepinghe in den tempel der pachtige en verpachtige kopen en vercopen.»

In de classis Harderwijk waren toenmaals kerkelijk georganiseerd; de gemeenten Harderwijk, Elburg, Kampen, Nijkerk, Oldebroek en Doornspijk.

In het jaar 1616, trad als 2de predikant op *Johannes HATTEMIUS*, hij bleef dit tot 1633, sedert zijn hem tot heden 28 amptsbroeders opgevolgd.

Namen en Jaar van de komst der PREDIKANTEN in deze gemeente.

INTREDE TEXT:

1. 1582 <i>Johannes a</i> NIEKEN. (waarl.)	Jes. LX. 2.
2. 1606 <i>Anthonius</i> WEDAËUS	Gen. I : 3.
3. 1616 <i>Johannes</i> HATTEMIUS.	Onbekend.
4. 1633 <i>Godefridus Carolij</i> PROPER.	id.
5. 1646 <i>Georgius ab</i> HOUTEN.	id.
6. 1654 <i>Hendrikus de</i> ROLJ.	id.
7. 1662 <i>Theodorus ab</i> RIJSEN.	Nehem. I. 7.

INTREDE TEXT.

8. 1674 <i>Franciscus ab</i> EIJBERGEN.	Gen. I. 27.
9. 1697 <i>Adam</i> PERSOON.	Jes. LXI : 5.
10. 1700 <i>Hermannus</i> ALTIUS.	Openb. I : 4. 5. 6.
11. 1727 <i>Arnoldus</i> COERMANS.	Ps. XL : 9. 10.
12. 1727 <i>Albertus Hansen</i> OOK.	Jes. LII. 7.
13. 1741 <i>Everardus Sivertz</i> HAVERKAMP.	Spr. VIII : 20. 21.
14. 1744 <i>Lambertus</i> KOLF.	Zach. VIII : 11.
15. 1746 <i>Daniel</i> SERRURIER.	2 Cor. IV : 7.
16. 1751 <i>Johannes</i> SERRURIER.	Hand. XI : 23.
17. 1755 <i>Petrus</i> BROUWER.	Luc. IV : 18. 19.
18. 1762 <i>Jan Joubert de</i> L'ORME.	Hand. XXIII : 11.
19. 1763 <i>Gabriel de</i> NORMANDIE.	Ps. XL : 10—11.
20. 1766 <i>Ahasuerus van den</i> BERG.	2 Cor. V : 20.
21. 1778 <i>Jacobus</i> MENSINGA.	Luc. XII : 43.
22. 1791 <i>Willem van</i> VLOTEN.	Ps. LXVII. 2.
23. 1809 <i>Renko</i> SPEELMAN.	1 Cron. XXIX. 18.
24. 1815 <i>Jan</i> PARÉ.	1 Cor. II : 2.
25. 1818 <i>Johannes</i> BROEKMAN.	1 Cor. III : 9.
26. 1828 <i>Isaac Marius Jacob</i> HOOG.	Rom. XV : 29.
27. 1830 <i>Jacobus van der</i> FELTZ.	2 Cor. III : 7—13.
28. 1832 <i>Christian Wilhelm</i> KERSTEN.	Col. III : 11.
29. 1855 <i>Petrus Aleid van</i> TOORENENBERGEN.	Rom. I : 16.
30. 1869 <i>Abraham</i> COUVÉE.	1 Tim. I : 15.
31. 1871 <i>Joachimus Hermanus</i> GESELSCHAP.	Rom. I : 16.

De nieuwe leer schijnt nu allengs door de voornaamste ingezetenen te zijn aangenomen; wij vinden in het Boek der lidmaten 1618—1624 de *van* OMMERENS, de *VONCKEN*, de *van* DOMPSELAERS, de *van* GHEIJNS, geslachten, die van oudsher kerkelijke en burgerlijke bedieningen hadden bekleed, met hunne vrouwen en kinderen reeds onder de lidmaten ingeschreven: verder vinden wij *Mechteld van* DROFFELAER genaamd *HACKFORT*, *Joffer van* BROEKHUIZEN,

Johanna BENTINCK en hare gouvernante Miss *SIJMOUR*, hare broeders *Robbert*, *Willem* en *Lambert op den BRIELLAER* 1662; iets later worden ook de leden van het geslacht van de *van ESSEN's op SCHAFFELAER* gemeld; wel viel er nu en dan weder een af, b. v. in 1667 is *Jufvr. Sasse van OMME-REN* kerkelijk van de bijwoning van 't avondmaal *gesuspendeerd* en in 1669 *geexcommuniceerd* (onder een' namiddagkerkediens) *wegens hare afvalligheid tot des Pausdoms geloove*, en is 't kerkeraad's besluit haar door den custos en onderwijzer meester *J. Vlugge* *geinsinueerd*; ook werd *wegens* het houden van oefeningen *onder toeloop van vele hoorders*, *Evert JACOBS* gedurende 12 jaren *onder censuur* gesteld; — het waren strenge Heeren in die tijden.

Volgens overlevering zouden de Roomsche Catholijken, na het verlies hunner kerk, de godsdienst hebben waargenomen te *Achternveld*, en later (1710) de 5 nog aanwezige gezinnen, op de bovenverdieping der tegenwoordige woning van *Ds. van VLOTEN*, (hoek Nieuwstraat), toen eigendom van *H. HAGEN*: de priester van *Achternveld* deed in 't geheim de dienst.

In die dagen werden op Hooge R. Catholijke feesten, des avonds zoogenaamde *stille omdrachten* gehouden, zonder eenige vertooning van kerkelijk karakter, zij volgden den weg langs *Cotelaer (Cotelet)*, *oud-Barneveld* en verder langs de *Zandsteeg* naar het dorp terug; bij *Cotelaer* en *oud-Barneveld* stonden vroeger gebedenhuisjes; — het waren zoo als we zeiden »*stille omdrachten*» waarbij niet mocht worden gesproken: nu maakten de ondeugende *Barnevelder* jongens van die vrome wandelingen een pretje en gingen de bedevaartgangers te gemoet; alsof zij nergens van wisten, hartelijk en vriendelijk, zoo als 't jongens past, riepen zij een »*goeden avond*» toe; maar daarin zat juist de adder verscholen: onnadenkend, allicht afgetrokken in godsdienstige gepeins antwoordde de een of ander der bedevaartgangers

met een wedergroet, — »wêer over! wêer over! 't geldt niet!" schreeuwden dan de bengels en verdwenen in de struiken.

Reeds in 't begin van 1600 wordt van de organisatie der kerkelijke administratie melding gemaakt, b. v. de aftreding op elk nieuw jaar van een ouderling en een diaken na op 3 voorafgaande zondagen aan de gemeente te zijn voorgesteld; op Paaschmaandag volgde de bevestiging.

De eerste ouderlingen waren *Johan van DOMPSELAER* en de Schout *Dirk van GHEIJN*; *Coeleman van OMMEREN* volgde den eerste op in 1616.

Gerrit JANSSEN en *Jacob PETERSEN* zijn als de eerste diakenen vermeld; *JANSSEN* wordt door *Evert van GHEIJN* opgevolgd in 1616. Ouderlingen en diakenen die hunne betrekking 2 jaren waarnamen, bleven één jaar honorair lid van den kerkeraad, die toen bestond uit den predikant, twee ouderlingen, twee diakenen en twee honoraire leden: in 1701 moest het diakenschap twee jaren zijn waargenomen alvorens aanspraak te geven op de benoeming tot ouderling; in 1663 werd voor de behandeling van zaken in den Kerkeraad, de mondelinge stemming ingevoerd en voor de verkiezing van personen die door *briefje of leike*; er was maandelijks vergadering ter afdoening van armenzaken; op verzuim stond 3 stuivers, op te laat komen 1 stuiver boete.

Het afgeven van attestatiën behoorde aan de goedkeuring der kerkelijke gemeente; meermalen werd eene attestatie geweigerd, waardoor soms weinig stichtelijke tooneelen in de kerk voorvielen; de kerkeraad's-notulen vermelden dergelijk schandaal, bedreven door de wede. *Jans DONDEROM*, van de secte der Mormonen; zij moet toen zeer lang en duidelijk geredeneerd hebben en is door den hondenslager *Gerrit DE DOOD* de kerk uitgezet!

In de pinksterweek werd met open deur, in de garfka-

mer 1), rekening der diaconie gedaan; — het 's namiddags collecteren voor de armen dagteekent van 1635, even als het hangen der doop- en trouwbussen aan den predikstoel; in 1702 zijn de offerschalen ten behoeve der armen bij de avondmaalsviering ingevoerd, als schadevergoeding voor het vervallen der bus wegens het *ook des namiddags overluiden* bij de begrafenissen.

Het beroepen van den predikant geschiedde als volgt:

Na verhooringe van welbegaafde Predikanten en Proponenten werd van dezen *een gros* geformeerd, in den regten zin des woords; ik vond een gros waarop 27 predikanten en 6 proponenten voorkomen; een zes- en drietal volgde, waaruit de kerkeraad de keus deed bij meerderheid van stemmen of bij staking door het lot. Het beroep tot wettig bedienaar der gemeente had plaats na drie kerkelijke afkondigingen en het afleggen van een *peremtoir* examen in de *zuivere leer*, onder toezigt van 2 naburige predikanten als consulenten; ná de ordonmantie van 10 April 1682, op het beroepen van predikanten op Veluwe was de *genegentheijt* der amptsjonkers, die de koorden der beurs vasthielden, noodig; ná 1719 tevens de goedkeuring der classis.

De beroepsbrief werd den *bekwamen zuiveren geleerden godzaligen welbegaafden man* aangeboden door een ouderling, een diaken en de twee toezierende predikanten, — ná 1700 was de koster overbrenger van dien brief; nam hij het beroep aan, dan ging eene commissie uit de beroepene gemeente hem kerkelijk losmaken.

De predikbeurten waren twee malen des zondags en in den winter van af Sint Marten tot Paschen ééns 's weeks daarenboven, *Zondags het ordinaris evangelie en voorts visitatiën als behoort*. Bij placaat van 1622 werd bepaald, dat

---

1) Kamer, waar de geerfden (grondeigenaren) hunne tienden en andere kerkelijke schulden kwamen betalen. De armen ontvingen daar ook kleeding en geld.

des Zondags namiddags uit den Heidelbergschen Catechismus moest worden gepreekt. 1)

De dienst begon 's morgens om 9 uur gedurende 5 zomermaanden en de overige maanden klokke $9\frac{1}{2}$; des middags ten half twee, — aanstonds na het 2de gelui begon de voorlezer eenige psalmverzen aan te heffen of eenige kapitels uit den bijbel of de 10 geboden voor te lezen, — na het 3de gelui deed hij een gebed, daarna werd weder een psalm gezongen *met reccommandatie aan de gemeente die met aandachtige harten op te dragen*, totdat de predikant ten predikstoel was opgetreden.

Indien er *niet te veel slappigheid van koren* was, en de amptsjonkers goed gemutst waren, dan kon de predikant op $\pm$ f 900, vrije woning en halve verponding rekenen, 2) maar in 1755 is f 200 voor den predikant ter beschikking van amptsjonkers staande, eenige jaren geschrap; *er was geene overeenstemming*; later is dat weer teregt gekomen, »mits de Predikant in posterum niet tegen den amptsjonker »van ESSEN zou bouderen.”

Ziehier die storm in een glas water: het beroep van predikant BROUWER brouwde het brouwsel dat veel zuur bier in de gemeente bragt.

Amptsjonkers die over een deel van het predikants-traktement beschikten, hadden het regt van gekend te worden in het beroep; dit nu was verzuimd niet alleen, maar de kerkenraad had zelfs geen der door hen aanbevolen predikanten gaan hooren; er was daarenboven »hoon en smaad” over de amptsjonkers verspreid, zelfs »gedreigd dat er ge-

1) De Kercken-ordeningh in de Nationale-Synode tot Dordrecht vastgestelt Anno 1618 en 1619, is na rijpe overlesinge en examinatiën door Cantzler en Raden met toedoen der gecommitteerden uit de quartieren, tot ruste en eenigheijt der kercken door de Staten des Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen goedgekeurd, in eene Landtdach te Nijmegen gehouden XXI Juli 1620.

2) Vacature beurten werden gehonoreerd met f 3 eens geld.

»zorgd zou worden dat in de eerste 200 jaar jonker nog schout »in den kerkeraad zitting zou nemen;» eenige drijvers hadden, doch te vergeefs, beproefd door vrijwillige inschrijvingen zooveel geld bijeen te krijgen dat de toelage der amptsjonkers konde gemist worden. Eene commissie uit den kerkeraad verscheen ter vergadering van amptsjonkers om haar gedrag te zuiveren; de Notulen dier vergadering zijn merkwaardig om de krachtige redevoering van den Hr. L. W. van ESSEN, amptsjonker-president; de commissie had een kwaad half uurtje te doorstaan en ging ongetroost naar huis; later nam de kerkenraad een besluit waarbij »de maniere werd bepaald waarop in zake het beroep van predikanten, met Amptsjonkers zou worden onderhandeld.»

De beroeps-orde in 1744 was als volgt: *de predikant die binnen de 3 jaar wegging betaalde f 400 aan de kerk, ook de kosten van losmaken; het beroep had plaats 6 weken na overlijden van een ongehuwd predikant; liet hij eene weduwna, 3 maanden na het gratie jaar, bij vertrek, de 2de week na het afscheid.*

De broeders dier dagen maakten van »het gaan verhooren van predikanten» nog al werk; zij bezochten alle plaatsen waar hunne familie woonde en eene Amsterdamsche reis werd nooit overgeslagen, hoewel, evenmin als thans, onze gemeente eene promotie was voor een Amsterdamsch predikant; — nu dat laten we daar, maar amptsjonkers dachten er anders over en stelden f 50, als maximum van beroeps-kosten met »vrijheid om des noods eene reis rondom de wereld te doen.»

Onder de verschillende pligten die op den predikant rustten was ook die van »ambtenaar van den burgerlijken stand;» hij hield het register van geboorte (of doop), van huwelijks-aangifte, afkondiging en voltrekking dat met zes regels

schrift afliep; 1) bij de geboorte-aanteekening zijn dikwijls weinig stichtelijke opmerkingen gevoegd omtrent 't gedrag en den levenswandel der ouders; op dat punt was die »goede oude tijd» vooral niet beter dan thans; tusschenbeide zij gezegd, dat de overlijdens-acten werden opgemaakt door den koster-doodgraver; 't zijn toonbeelden van slordigheid en onvolledigheid, trouwens de doodgraver kan beter met de spade dan met de pen omgaan; zoo vinden wij b. v. als overleden: *Gijs de Hoelaar — oude Aalt, Kee met de voetjes — Poppen Jaan — Doove Jut* enz.

In 1668 had de weleerw. veel overlast van de trouwlustigen, althans de kerkeraad besloot, dat het opnemen in ondertrouw niet meer des Zondags zou plaats hebben ten huize van den predikant, maar in de week, »uit aanmerking van »het groote misbruik en de profanatie der Sabbath;» laten wij evenwel het jonge volkje niet te hard vallen over de luidruchtigheid, want in die dagen werden des Zondags nog de markten gehouden, die eerst 12 jaren later op Donderdag zijn verlegd.

In 1801 werd aan den predikant voor zijne bemoeijingen als amptenaar van den burgerlijken stand *f* 100 's jaars toegelegd, die in de plaats kwamen van *het douceur jaarlijks gracieuselijk aan hem door amptsjonkers vereerd*, — verder werden hem 2 ducaten betaald voor het afzonderlijk trouwen.

In 1743 geeft de kerkenraad bewijs van belangstelling in het lot der armen; *Josef van DIJK* wordt aangesteld als belast met de armen-practijk tegen *f* 30 traktement, met

---

1) In vroeger dagen was er nog minder omslag: de overgifte van eenen ring of penning — en klaar was Keesje. — Bij kerkelijke voltrekking sprak de Priester de volgende woorden: »Soe hynde ick u tsamen mytten band, daar Got »Adam und Eva mit bande en bist getrouwde luyden.»

In 1550 worden de eerste huwelijks-afkondigingen gevonden, de tijdsbepaling van geboorte en overlijden ging meest af op hen die de betrokken personen hadden gekend.

v. Hasselt, Geld. oudh.

belofte (N. B.) van naar beste wetenschap, uitwendige ongemakken, kwalen en alle ziekten naar experientie en concientie te cureren, zonder pretentie voor de noodige medecamenten (!) — arme armen! — hetgeen ons troost, is dat wij niet hebben gehoord van buitengewone sterfte, integendeel; — een paar maanden later krijgen zij die aan de armenzak zijn vervallen — uniform; en mooi ook; — de Pruisen zouden het zeker nagevolgd hebben als zij in onze zandige streek kwamen huishouden — zie hier die uitmonstering omschreven.

Manslieden jong en oud, geene rokken maar wambuizen en broeken van eenerlei couleur van graauwe boerenpij — vrouwlieden geen jakken met plooijen, maar korte wambuizen om het lijf sluitende, geen rokken met veel plooijen maar zoo naauw mogelijk, alles gemaakt van graauwe sergie van katoen — mij dunkt als die allen in optogt naar de garfkamer toogen om van de zak te ontvangen, zal het veel geleken hebben op een regiment aangekleede bierkruiken! — in de wambuizen der mannen en vrouwen op den linkerschouder te naaijen eene roode bieze van een vinger breed; wie de bieze uittorde was uitgesloten van de bedeeeling; en teregt, »zoo'n roode bieze» stond zoo sierlijk en was zoo streelend voor den arme! — 40 jaren later kwam men van die Amsterdamsche naäperij terug, omdat het kleeden te veel geld kostte, den arme is eene hoogere bedeeeling en één hemd toegelegd voor verschooning; er werd dus zeer mildelijk gezorgd voor den Zaturdag avond! —

In datzelfde jaar 1743 zijn de bedeelde ouders onder verpligting gebragt om eene dienst buitenshuis — d. i. waarschijnlijk bij de boeren — op te zoeken voor hunne 14jarige kinderen: strekten die kinderen tot steun des gezins, dan werd de bedeeeling verhoogd en de kinders *in 't pak gestoken*, om in de dienst knap voor den dag te komen. — Ook in zake armbedeeeling is niets nieuws onder de zon; ja, toen ons Gasthuis even 4 jaren oud was (1788) verklaarden 4 weduwen, die aldaar door diakenen zouden geplaatst worden,

dat zij liever zichzelf wilden helpen dan daar haar leven slijten; zelfs verlieten een span kostkoozers het Gesticht, »omdat zij het met de moeder *Hendrikje MORREN* niet konden vinden!»

In 1791, tijdens Ds. MENSINGA, is een tweede predikant beroepen op vrije woning en f 700 traktement; de heer L. W. van ESSEN van SCHAFFELAER wees daartoe eene woning aan en gaf uit eigen kas f 400 's jaars. In 1818 werd $\pm$ f 6000 aan vrijwillige giften bijeengebragt, waarvan de renten tot aanvulling van het traktement dienden; de 1ste predikant genoot toen f 1000, de 2de f 900, — beide met vrije woning en tuin.

In Mei 1784 werd, mede uit liefdegiften, het *Diaconie-Armen-Huis* gesticht, waaraan in 1796 een zijvleugel is gebouwd tot *Kinderhuis*; diakenen betaalden aan de kerk eene jaarlijksche erfpacht van f 7 voor den grond waarop het gebouw was gesticht en droegen bij in de primitieve bouwkosten de som van f 5400.

Te vergeefs hebben wij naar de bijlagen der kerke-rekeningen gezocht, documenten die zulk een juisten blik in den toestand geven; slechts de rekeningen van 1722 en 1725 hebben wij gevonden: daaruit blijkt ook hier weder van dat oude gebrek, »het feestvieren op kosten van het »publiek.» 't Waren dan ook afmattende werkzaamheden en die veel inspanning vereischten; wij kunnen dat nagaan bij inzage der rekeningen die bijna ééne bladzijde schrift beslaan en in ontvangst en uitgaaf $\pm$ f 4000 bedragen; — merkwaardig is de uitgaaf ten behoeve van het avondmaal, die aan brood f 43, aan wijn f 69 beliep; thans bedraagt dat te zamen $\pm$ f 25; vervolgens de uitgaaf van f 9 tot f 11 voor brandewijn om koper te schuren; eindelijk blijkt dat het ambachtvolk bij kerkewerk, *vrij bier* had; alles dronk, tot de kopere lichtkronen toe.

De geldzaken der kerk werden vóór de hervorming beheerd

door pastoor en kerkmeesters; onder hen vinden wij de HACKFORTEN (*Johan en Floris*), de DOMPSELAERS EN VAN OMMERENS, de BIJLERS EN ESVELDEN; na de hervorming alhier, geschiedde de verantwoording door kerkmeesters ten overstaan van amptsjonkers en den schout, predikant en kerkenraad; de rekeningsdag werd door den omroeper bekend gemaakt: *Evert van GHEIJN*, in 1625 genoemd als kerkmeester, doet in 1659 rekening over de jaren 1625-1653; hij bragt het er slecht af, in plaats van *f* 125 toe te krijgen moest hij *f* 78 toegeven en werd te gelijk voor de administratie bedankt; er staat niet bij *gracieuselijk*.

De inkomsten bestonden van ouds d. i. vóór de hervorming uit:

a. huur van pastorie landen	<i>f</i> 146.—
b. opbrengst van koren	- 65.—

hiertoe droegen hij onder meerderen de boerenerven *Bijlaer, Horsseelaar, Schaffelaer, Brielaer* enz. 1)

1) De opbrengst der *wheemgelden, thinsen en korenuitgangen* bedraagt thans *f* 42; dit verminderd bedrag is toe te schrijven aan de volgende omstandigheid: Toen vóór 1865 de opbrengst van die inkomsten allengs verminderd was op gemiddeld *f* 50, zelfs in 1864 slechts *f* 15 bedroeg, werden kerkvoogden daardoor verplicht een proces te voeren tegen de weigerachtige schuldpligtige grondeigenaren; de uitslag was ongunstig, kostte daarenboven handen vol geld en beroofde de kerk van het vooruitzicht om ooit weder iets van die inkomsten te ontvangen: als altijd was ook nu goede raad duur: door tusschenkomst echter van den Heer J. H. BON van Zuilen van Nievelt van Schaffelaer heeft de kerk niet alleen geene schade maar voordeel ondervonden; daartoe door kerkvoogden uitgenoodigd, verklaarde hij zich bereid zijne kerkelijke schuld uit te koopen. Dit voorbeeld is door 68 grondeigenaren en 28 wheem- en thinspligtigen gevolgd waardoor een kapitaal van *f* 3750 werd verkregen, dat grootendeels is aangewend om de ontredde verpulven der kerk te vernieuwen; het traktement van den voorzanger, dat vroeger mede uit korenuitgangen bestond is toen op een vast bedrag van *f* 80 gebragt.

De *halve wesselsche tiend*, het geschenk van den milden pastoor in 1546 (welke *f* 170 jaarlijks opbragt) is in 1857 verkocht voor *f* 3500 en daarmee eene kerkelijke schuld van *f* 3000 afgelost.

c. opbrengst van *tins*, van raapzaad en was f 72.—
 die *tins* bedragende van af 14 penningen (*olde groot*) tot 15 stuivers, was verschuldigd door 14 huizen in het dorp, die waarschijnlijk op kerkegrond waren gebouwd; het raapzaad, bedragende van 1 schepel tot 1 mud, uit 27 boerenerven en grondstukken, waartoe onder anderen betaalden *de Vaerst, Rootselae, de Koot, Bijler, Achterveld* enz., in geld werd het mud op f 4 gerekend, de was op 10 stuivers het pond en de rogge en boekweit f 1.30 het schepel; — de 7 ponden was, meest bij testament aan de kerk vermaakt, werden opgebracht door 5 boerderijen; de f 72 schijnen te zijn aangewend tot verlichting der kerk en altaren; bij wanbetaling werd de schuld verdubbeld;

d. pacht van hofsteden en pastorie hoven - 129.—
 daaronder worden genoemd de hofstede 't Heilige Kruis, Onze Lieve Vrouwe en van den koster;

e. de *wesselsche tiend grof en smal* (graan en vee) - 250.—
 in 1546 door pastoor *Breunis* LUBBERTZ, priester van *Wessel*, aan de kerk vermaakt;

f. begrafenisregten; deze bestonden uit:

grafaankoop	- 30.—
inlage <i>oude dooden</i>	- 4.10
» <i>jonge idem</i>	- 2.05
's <i>avonds alles dubbeld.</i>	

Hoe groot soms de overdaad en weelde bij begrafenissen

Van *de landerijen* die op den Inventaris van 1788 voorkwamen, zijn verkocht: in 1869 *de Bleek* voor f 1510 die jaarlijks f 20 opbragt: in 1852 *de Beekkamp* voor f 3242 die jaarlijks f 74 huur gaf; deze overigens voordeelige verkoop heeft plaats gehad met het oog op de vruchten, die kerk en gemeente genoten van de bloeiende inrigting van den Hr. G. J. Kapteijn, wiens kostschool zonder dat welligt zou zijn verplaatst.

was, blijkt voldoende uit de benaming van grafbruiloften — nu nog houdt de Veluenaar dat old gebruek in eere — begrafenis-kaas en koekjes mogen niet ontbreken. Wij vinden dan ook menig placaat op dat stuk, b. v. tegen de *Begrafenissen* en *Doden-bieren*, tegen *Rouwmaaltijden*; verder een reglement van October 1718, over het rouw dragen en de begrafenissen door den adel op Veluwe, art. I zullen geene kamers of voorhuijsen worden behangen, art. III geene domestiequen koetsen lijkwaegens noch peerden in de rouw mogen gekleet worden. Art. V zullen geen rouwmaaltijden gegeven worden enz.

g. Opbrengrst zitplaatsen; vroeger wordt van geen opbrengrst der stoelen gewag gemaakt, de rekening tot 1723 heeft eene ontvangst van stoelengeld ad *f* 187; thans bedraagt het plaatsengeld $\pm$ *f* 1270; in 1720 zijn er 4 stoelen klassen ingevoerd van 16, 12, 8 en 4 stuivers, 1°. Augustus te betalen; bij de aanvaarding eener plaats was naar de klasse voor overschrijvingsregt *f* 4, *f* 3, *f* 2 en *f* 1 verschuldigd; geen overgang zonder goedkeuring van kerkmeesters; eigen plaatsen verbleven aan de kinderen, bij ontstentenis aan de kerk; de betaling, of beter de wanbetaling, van 't stoelengeld en 't verduisteren gaf zoo om de 20 jaren aanleiding tot scherpe maatregelen; althans op schrift.

h. Opbrengrst der kerke-collecte; tot 1646 werd gemiddeld *f* 40 ontvangen; de eerste opgaaf is van 1625 ad *f* 22; thans bedraagt dit $\pm$ *f* 400.

Het traktement van den predikant was (zooals we reeds vroeger aanhaalden) $\pm$ *f* 900; het ontbrekende werd door de amptsjonkers uit de verponding (grondlasten) gevonden en soms uit de provinciale kas; in 1780 genoot de predikant:

Uit opbrengrst van hoven en land	<i>f</i> 252
Wheemgelden binnen-	- 55
Transport	<u><i>f</i> 307</u>

	Per Transport	ƒ 307
Wheemgelden buiten het dorp	-	23
Korengelden	-	50
Van het <i>comptoir</i> te <i>Arnhem</i>	-	230
Id. de amptskas	-	200
Douceur van de jonkers	-	100
Van het houtgewas	-	25
		ƒ 935

De *Wheem* 1) of pastorie, de kerk en toren, werden uit die zelfde middelen onderhouden; bij buitengewone herstellingen subsidiëerde de provinciale autoriteit soms zeer mildelijk.

De predikant, die voor zijn huis eenige verbetering noodig had, vroeg audiëntie ter vergadering van amptsjonkers; mogt hij *binnenstaan* dan geleidde hem de schout voor de Heeren om mondeling zijn verzoek te doen, dat meestal eerst ter fine van onderzoek aan den schout werd opgedragen, die des noods, zoo er haast bij 't werk was, in overleg met een der amptsjonkers van *SCHAFFELAER of BRIELAER* voor de uitvoering zorgde.

In het oude kerkeboek wordt vóór de hervorming geene melding gemaakt van *wheem* of pastorie, wel van de kosters hofstede; eerst in 1637 vinden wij eene herstelling aan de huizinge van de *wheem* te *Barneveld*: aan hout en metselwerk aanbesteed voor ƒ210 aan *Fredrik MEEUWS*, onder toezigt van den predikant, kerkmeester van *GHEIJN* en amptsjonker *Willem BENTINCK*; eenige jaren later klaagt de predikant dat de togtige kleine looden raampjes losvallen en de steenen kamervloeren stuk zijn, *zoodat hij zijne stoel niet regt kan stellen.* (amptsjonkers hebben de Heeren *niet verweuld.*)

1) De oude benaming *Wheem*, voor pastoriehuis, schijnt afkomstig van het woord *bevedemen* (omrasteren), daar ook nu nog de meeste dier huizen door hekwerk zijn afgesloten, dat vroeger dan het onderscheidings-teeken zal zijn geweest der priesterswoningen. (Sloet van de Beele.)

In 1778 was het pastorie-huis zóó bouwvallig — *dat alle verdere reparatiën van geen effect ter wereld, maar alleen nuttelooze kosten zouden zijn*: — eene aanzienlijke algemeene verbetering is dan ook het gevolg geweest waarvan de kosten f 1155 hebben bedragen.

In 1793 deed Ds. MENSINGA gedeeltelijk op eigen kosten een zijvleugel aanbouwen en was de schepper van goed aangelegd plantsoen en waterwerk; de prachtige en zeker zeer zeldzame en schoone exemplaren van kastanje-, tulpen-, bruine beuken- en cederboomen zijn daarvan de overblijfsels en het sieraad; hij trok een kerkelijk grondstuk bij den pastorie-grond en hield er »eene Turksche tente» op na, zeker als zomerhuisje.

In 1703 bevond zich in een der schoorsteennissen eene schilderij die voor f 13 door amptsjonkers is overgenomen; — in 1868 bestond daarvan nog de herinnering, zij stelde een landschap voor. — Wie kan zeggen welke kunstschat verloren is gegaan, was 't welligt een *Ruijsdael*? — Zeker was het geen *Koekkoek* 1).

De eerste *hondenslager* of kerkelijk oppasser was *Gerrit de Dood* op f 6 salaris; de naam was voldoende, ook zonder stok, om de geloovigen die buiten de kerk gesticht werden met kwanselen van zakuurwerken, naar binnen te drijven.

---

1) In 1849 en 1855 werd de 2^e pastorie aangekocht en vergroot voor f 5500, waartoe de ingezetenen f 1120 bijdroegen; de stichting der cathedraal in 1853 kostte f 2236; de herstellingskosten van het orgel in 1842 beliepen f 2298; ook daarin hielpen de ingezetenen met f 1700; voor kosten der galerij en nieuwe ramen is betaald f 540 en f 300. In 1870 verkeerden kerkvoogden ten opzichte der 1^e Pastorie in dezelfde omstandigheden als kerkmeesters in 1778; daarbij kwam dat de jaarlijkse kosten van herstelling f 200 bedroegen en een predikant moest worden beroepen. De stichting der nieuwe pastorie was onvermijdelijk; na aftrek der ontvangsten wegens verkoop van de oude Wheem en opgaand hout heeft de nieuwe pastorie f 6640 gekost, terwijl door splitsing van den daarom gelegen grond, de kerkelijke inkomsten met f 90 zijn vermeerderd.

Wij mogen niet voorbijgaan den *koster* te vermelden, den man die in vroegere dagen een man van gewigt was; na de hervorming toch wierd zijne betrekking meesttijds vereenigd met die van voorzanger, aflezer, doodgraver en schoolmeester; vóór 1546 was koster *Antonie van DOORNIK*; in 1610 *Johannes BRUGGINK*, 1629 *EVERWINUS*, 1640 *Jacob VLUgge*, 1649 *Willem ELISSEN*, 1676 *David van ZEIJST*, 1690 *Jan Karel LUCHTIG*, 1719 *Abel LUCHTIG*, 1763 *R. van OTTERLO*, in 1766 *Cornelis van der Zoo*, allen voorzanger. In de instructie komt, even als in die van den onderwijzer voor, dat hij *zichzelven* altijd *nuchter* moet houden, zorgen voor het luiden en voor het smeren der uurwerken, voor het *mankement* aan de klokken, voor het uitkloppen der bankkussens der amptsjonkers; hij mag geen school houden dan met hun *oogluiken* (van amptsjonkers), hij moet de rouw geleiden, hij houdt begrafenis-register en ontvangt 2 stuivers voor een doobbewijs; de doopschaal vult hij 's winters met warm water, enz.

1766 *L. J. COZIJSSEN* koster, 1784 *J. L. COZIJSSEN*, in 1789 *J. A. VELTKAMP* koster.

Zijne inkomsten bestonden in 1650 uit:

- a. een vast traktement van *f* 94.
- b. de vicarie 't Heilige kruis *f* 14.

die som werd opgebracht met Paschen door 30 boerenerven en grondstukken, waaronder *Hurksveld*, *Rootseluer* en de landen van *H. SCHUT*, 16 huizen in het dorp, waaronder (zegt de inventaris) het huis van *Elbert LUBBERS*, later *Steven BRANTSEN* in de Groenesteeg, 32 stuivers;

c. $\pm$ 20 oude mudden aan rogge garven, ($\pm$ *f* 80), verschuldigd door 52 boerenerven in de verschillende buurtschappen;

d. elf oude mudden haver (*f* 11), door 24 boerenerven verschuldigd;

e. schoonkoren *f* 60.

de rog, haver en het schoonkoren deelde hij met den school-

meester wanneer die betrekkingen niet vereenigd waren zooals in 1691;

f. van 71 boerenerven mogt de koster ophalen: brood, kleinrogge (*mik*) en eijeren; maar, zegt de man — *'t was de moeite vaak niet waard*, — want 22 boeren weigerden, en de landvrouw van *Bielaer* deed dit al 30 jaar; zelf vóór de hervorming bestond er een *hekel* aan betalen dier kerkepligten; wij vinden vermeld, dat in 1537 *Geurt van MEHEN* begiftigd is met 2 vrije grafplaatsen *om het verdijende loen, toe de kerkmeesters regten om de tijndt*; voorzeker een vreemd en treurig salaris! De boerderij *Zeggelaer* was verschuldigd 4 vette hamels of *f* 10 behalve 1 lood fijn zilver aan de *kelnerij van PUTTEN*;

g. inkomsten van begraven *f* 40; daarvoor werd betaald:

1°. *in de kerk*:

Behalve het baarlaken, dat van 1 tot *f* 3 kostte. Waar al niet mee gesmokkeld wordt; — in 1740 werd het regt verschuldigd voor gebruik van baarlaken ontdoken, men bedekte de kist met regenkleeden der boerenwagens; — amptsjonkers *stelden, dat in dit geval het overige regt dubbeld zou verschuldigd zijn.*

voor een *oude doode* 1 schepel rog;

voor een *kind* $\frac{1}{2}$ schepel rog;

(te *Voorthuizen* betaalde men 4 of 2 *kleintjes* boter naar den ouderdom van het lijk. Een *kleintje* kwam nagenoeg overeen met het tegenwoordige kilo.)

2°. *op het kerkhof*:

voor een *oude doode* 3 spint rog;

voor een *kind* $\frac{1}{2}$ spint rog;

h. werd er gehuid dan was alles dubbeld;

in 1662 is de schepel rog gesteld op *f* 1.50 aan geld en het luiden op *f* 3 per half uur; vóór dien tijd had het luiden plaats door vrienden en geburen van den overledene, die daarvoor eene gift in eene bus stortten ten voordeele der armen

i. Groefbieden of aanzeggen om ter begrafenis te komen *f* 20, aflezen *f* 25;

k. een briefje aflezen 2 stuivers; werd de klok getrokken 4 stuivers;

voor een placaat of dergelijken *nil*;

l. duivenmest van den toren *f* 10.

in 1786 zijn de duiven verbannen en voor de mest *f* 30 schadevergoeding betaald;

m. openzetten van de toreneur *f* 210,
alle predikdagen tot gemak der hoorders.

Vóór de hervorming bestond er vrije woning op de *kosters hofstede*;

alles en alles bragt die betrekking ongeveer *f* 1 daags op, dat zeker voor die tijden een zeer goed bestaan was.

De vraag is gedaan, hoe het mogelijk was in onze zeker toen nog weinig bevolkte en bebouwde strecken de aanzienlijke kerken te stichten die er nog het sieraad van uitmaken?

Volgens deskundigen is het koor als kapel 1) in den regel van oudere dagteekening dan de kerken, die vooral omstreeks het jaar 1000 opgebouwd of nieuw gesticht zouden zijn.

Onze oudste kerkelijke stichting is te *Voorthuizen* omstreeks de 10^e of 11^e eeuw.

Voorthuizen en Barneveld liggen aan de vroegste handelswegen der Hessen op Duitschland; Kootwijk en Garderen niet ver van den ouden handelsweg van de Zuiderzee en de Hanze-stad Harderwijk op den Rijn (Arnhem), nog als de Harderwijker weg bekend; is die ligging, het druk verkeer langs die wegen de naaste aanleiding geweest tot bouwen van een gebedenhuis, waar reeds het bouwen van stalling,

---

1) Kapel afkomstig van Capella (bokkenvel), dat over staken uitgespreid, de eerste kerkelijke beschutting was.

herberg en dergelijken die stichting zal zijn voorafgegaan? 't past wel niet bij het onderwerp, maar als volksoverlevering mag hier de herinnering eene plaats vinden, dat als eerste stalling te Barneveld gehouden werd eene woning ten noorden der kerk met het uithangbord waarop een roode beer aan een stok; van daar zou Barneveld den naam voeren; de oudste spelling is evenwel Bernefelt; doch laten wij de beeren rusten en ons een oogenblik bezig houden met de wijze waarop vroeger kerken en ook kloosters werden gebouwd.

Uit den vorm reeds der meeste oude kerken, kan worden opgemaakt dat zij volgens één vast plan zijn gebouwd; daarmede was belast de over Europa verspreide broederschap der *vrije metselaars*, die in afdeelingen verdeeld, *bouwhutten* genaamd, ondergeschikt waren aan *hoofdbouwhutten*; voor de Nederlanden was de hoofdbouwhut te Keulen gevestigd; de werklieden beschouwden hun arbeid als een Gode welgevallig werk.

De Utrechtsche Bisschop zal den last tot stichting gegeven en tevens daaraan verbonden hebben de inkomsten die wij nog als tienden, tinsen, raapzaad, was, enz. gekend hebben; de Veluwe toch was in die dagen eigendom van den Utrechtschen Bisschop. Wij hebben gezien bij de opsomming der kerkelijke inkomsten, dat de kerk over vrij aanzienlijke eigendommen te beschikken had, waartoe ook behoord zullen hebben de Abts- en Bisschopstienden.

Wanneer wij een terugblik slaan op die vroegere tijden is de plaats van stichting onzer kerk uitnemend gekozen, de gronden die haar omgaven waren aan eene beek gelegen en dus de meest vruchtbare; daartoe behoorden de noordzijde van het Schouteneinde, een groot deel der landerijen tusschen den dominéés-dijk en den Voorthuizer-straatweg, zoo ook die om de kerk en tusschen de Catharijne- en Nieuwstraat zijn gelegen. Ten noorden, westen en zuiden verhieven zich de zware bosschen waar later *Hackfort*, *Byler Klooster* en *Cotelaer*

zouden verrijzen; die bosschen leverden het hout voor de betimmering; de groote mopsteenen zullen waarschijnlijk in veldovens gebakken zijn uit de in onze streek voorhanden klei, waar ook de ijzererts die tot fundament en aanvulling van muurwerk diende, gevonden werd.

Het geld voor den bouw zal ruimschoots zijn geschonken door den vromen geest der voorvaderen en waar de kracht te kort schoot, uit de onmetelijke hulpbronnen waarover de Roomsche kerk te beschikken had.

De bronnen waartuit deze geschiedenis der kerk is zamengesteld zijn de kerkeraad- en kerkmeesters notulen en die van amptsjonkers.

De cursieve woorden geven den text terug.

Is deze bijdrage eene verheerlijking van het later bestuur, ten koste van dat der vorige dagen? dit was evenmin de aanleiding tot zamensstelling van: *Barneveld onder de regering der amptsjonkers*; alleen de wensch om vroegere toestanden te leeren kennen, dreef tot de nasporingen; daarenboven de korte opmerkingen die hier en daar zijn bijgevoegd met het oog op den hedendaagschen toestand, behoefden niet altijd ongunstig te zijn voor het verleden; het heden is evenmin volmaakt en het duizendjarig rijk ook in dat opzigt nog niet aanstaande.

De nakomelingschap echter zal de bestuurders der XIXe eeuw tot strengere verantwoording kunnen roepen, die meer ontwikkeld en onder volmaakter instellingen hebben geleefd.

N A S C H R I F T.

T O R E N.

Ik had het voornemen een afzonderlijk hoofdstuk aan onzen toren te wijden; mij dacht dit was niet te gezocht, de toren behoort toch bij de kerk; wij hadden dan willen spreken over zijn oorsprong en zijne geschiedenis; met den dichter zeggen wij:

O! als uw haantje kraaijen kon!

En inderdaad wie beter dan de toren, die als de reus der oudheid ver boven alles uitsteekt, wie kon beter de groote en kleine lotgevallen van Barneveld mededeelen?

Mijne inleiding was reeds een eind op weg en de aanhef niet slecht:

»O grijze oude toren die met uwe spits ten hemel wijst,
»die sedert eeuwen getuige waart van Barnevelds lief en leed,
»verhaal ons, trouwe wachter van Sint Odulphus dochter,
»verhaal ons der vaderen lotgevallen en ook de uwe!"

Op dien toon voortgaande had de pen vrijen loop, he-las! reeds spoedig bemerkten wij op den verkeerden weg te zijn:

1o. de toren is niet grijs of oud, maar in 1828 geheel vernieuwd,

2o. de spits is stomp,

dus al prosaisch wat men kan bedenken: niets bleef er overig dat mij eenig vooruitzicht op oude verhalen kon geven.

Hoe is het mogelijk, niets te verhalen van den klassieken toren door Jan van Schaffelaer vereeuwigd. In den toren te Kootwijk wordt ten minste nog een ijzeren anker gevonden met het jaartal 1067; de Gardersche toren valt bijna in, althans schilfert af door ouderdom — maar hun Barneveldsche ambtgenoot, hij staat daar als een gezond forsche man in den bloei des levens — maar nieuwerwetsch — en nu moge die benijdenswaardige toestand zeer welkom aan de gemeentekas zijn, voor mij kwam die al zeer ongelegen.

Maar 't geval lag er toe, zoodat er mij niets overbleef dan te verhalen wat in de besluiten van amptsjonkers gevonden wordt en wat later nog is voorgevallen.

In 1653 schijnt de toren met eene brandhebbelijkheid te zijn aangehaald; althans in dat jaar vinden wij vermeld »aan »Willem Teunissen toegelegd 12 caroli guldens omdat hij »diverse reysen den brand heeft uitgedaan;» zware averij moet dat niet geweest zijn want voor dat geld kan niet veel worden gebluscht; de brand van 1683 door den bliksem was ernstiger, eene lengte van 20 voeten is toen vernield.

Hetzelfde lot trof op Zondag 22 Maart 1818, waardoor eene lengte van twee gebinten zou zijn verloren gegaan; hoezeer dat wel wat ruim voorkomt, gaat echter de overlevering dat de toren 60 voeten langer moet geweest zijn dan thans.

Den 1 Junij 1827, juist toen een detachement cavallerie onder bevel van den graaf van Ranzow doortrok, sloeg de bliksem wederom in, zonder evenwel groote schade te veroorzaken, dank zij de militaire tusschenkomst.

De bliksemschade van 23 Junij 1870 is ons nog versch in het geheugen en tevens hoe schoenmaker Jan ten Ham den brand uitschopte (zeker om zijn ambacht in eere te

houden); tot aanmoediging van die eenvoudige en goedkope wijze van blusschen, vereerde het gemeentebestuur hem en een 20tal andere brandspuitgasten met eene gratificatie; *men* zegt dat die belooning door Jan ten Ham alleen verdiend was, dat kan wel zijn, maar 't gaat meer zoo in de wereld, de paarden die de haver verdienen, krijgen die niet altijd.

KLOKKEN.

De groote klok wegende 2500 kilo draagt tot opschrift:

Zoo menigmaal gij hoort den heldren klokken slach
Gedenck aandachtiglijk aan uwen jongsten dach.
Anno 1665 Hemony fecit Barneveld.

Zij was aangenomen voor *f* 1300.—, mits de klok op kosten der kerk van Amersfoort halende; de oude klok was gebarsten en de nieuwe werd uit die klokkenspijs gegoten.

Twee honderd jaren later zou men dezelfde aanbesteding *kunnen* houden, want de klok is weder gebarsten; maar hoe men ook klage of vrage, 't komt er niet toe, voorwaar een treurig verschijnsel; de gebarsten klokketoonen bederven ons gehoor en op de straten breken wij onze beenen; is het dan te verwonderen dat er zoovele kamers te huur staan? — op de tweede klok van dezelfde zwaarte is te lezen:

Ik roep door mijn geluid
Tot Jezus woord zijn bruid
De dooden ik beweene
t' Zij grooten het zij kleen.

Anno 1711 Jan Albertini, Amsterdam.

Het derde klokje draagt geen opschrift: 't is niet voor kerkgebruik, maar dient tot aankondiging van publicaties en van het begin en eind der werkuren.

In 1676 werd bepaald dat de kleine klok die toen om 6 uur getrokken werd, zou *kleppen* tusschen April en October 's morgens om 4 uur en de overige maanden klokke 5: verder doorgaans 's middags om 12 en 's avonds ten 9 uur, opdat de ingezetenen » *'s morgens tot hun beroep 's middags tot haar maaltijd en 's avonds tot haar ruste zich kunnen be-geven* ». In 1754 werd de morgenbel op 8 uur gesteld, » *dat vroeg kleppen was hinderlijk* »; de Heeren sliepen toen zeker ook al langer dan in 1676, maar gingen ook later » *ter ruste* »; nu daarin is sedert geene verandering gekomen.

URWERK.

In 1617 wordt melding gemaakt van eene overeenkomst met den horologiemaker *Dirck Roulaer* die aanneemt het uurwerk te vernieuwen voor *f* 175.—

Zekere Carpoot vernieuwt in 1700 het uur- en slagwerk voor *f* 500.—

Zes jaar later doet de smid van de provinciale munt te Harderwijk eene reparatie voor *f* 150.—

Een nieuw uurwerk leverde *Berend Arends* uit Arnhem in 1724 voor *f* 900.—; twintig jaren later was er eene onkoste van *f* 375.— en in 1786 van *f* 270.— aan uurslag en wijzerwerk.

Wanneer wij nagaan hoe dikwijls sedert dien tijd vrij aanzienlijke sommen daaraan zijn besteed, is het dan te verwonderen dat na sedert bijna anderhalve eeuw gelapt en bijgehouden te zijn geworden, ons oude uurwerk soms in de war is of het den waren of middelbaren tijd aanwijst, maar ook met die wetenschap, waartoe zou het dienen? de wijzers gaan elk op eigen gelegenheid zonder zich aan het uurwerk te storen: 't verschil in tijd is dan ook nog al aanmerkelijk al naarmate men het dorp inkomt; is de wandeling niet te groot, dan kon het gebeuren dat men een

kwartier vroeger te huis kwam dan men was uitgegaan; maar ook wat beduidt het beste uurwerk, wanneer de wijzerborden quasi onleesbaar zijn?

Wat aan het uurwerk veel kwaad heeft gedaan en daarin zit de kwaal, is het Veluwsche Landgerigt, dat de bank moest spannen *bij het rijzen der zonne*; liep het dan tegen 12 uur 's middags en waren de Heeren van *Arem* nog niet aangekomen, dan kreeg het uurwerk een ferme terugduw om voor te komen dat het twaalf sloeg; en wanneer dan de Landdrost van Veluwe eindelijk de zitting opende, vroeg hij of de regters het daarvoor hielden dat het nog was *bij het rijzen der zonne*.

Nu vragen wij welk uurwerk is bestand tegen zulke mishandeling? — wij behoeven niet optemerken, dat na het vertrek van de Heeren van 't Gericht, men op geen uur na wist hoe laat het was en gewoonlijk kwam dat eerst op een Vrijdag teregt, als onze brouwer zijn zakuurwerk te *Arnhem* had gelijk gezet.

Ik herinner mij nog mijne eerste inspectie van het uurwerk — 't is jaren geleden —, we hadden toen een ouden braven klokkenman, een soort natuurkundige; om nu den invloed van het weder op den slinger voortekomen en het krimpen en uitzetten te beletten, had hij daaraan hangen een blikken koffijketeltje, een dito pantoffel en nog zoowat tuig; ik gaf mijne verwondering daarover te kennen en twijfel aan de doelmatigheid van 't middel, maar den ouden man schoten de tranen in de oogen en hij had den moed de gronden zijner overtuiging te verdedigen; zij waren dan ook zoo duidelijk en afdoende dat het een moord ware geweest er tegen op te komen; en de pantoffel en het keteltje hebben nog jaren vreedzaam mede geslingerd zonder dat wij van ongelukken hoorden.

En de klok ging er niet slechter om.

Zou een nieuw uurwerk weelde zijn?

B I J L A G E.

Door de welwillendheid van onzen gewestelijken Archivaris, Mr. J. E. van Persijn, worden ons medegedeeld de volgende Verhandelingen in eene vereenigde vergadering der classes van Over- en Neder-Veluwe, te Barneveld gehouden den 12 en 13 Februarij 1612.

De aanleiding tot die bijeenkomst was een boek, uitgegeven door den te Leiden tot Professor in de godgeleerdheid benoemden Vorstius (opvolger van Arminius), ter wederlegging van bezwaren tegen zijne rechtzinnigheid; dit betoog deed hij door de beroemdste, zelfs buitenlandsche predikanten met hunne onderteekening bekrachtigen.

Nu lagen ook eenige Geldersche predikanten onder de verdenking daaraan de hand te hebben geleend; de toen gehoudene vergadering diende tot protest.

Of nu de verdenking geheel ongegrond was, zullen wij niet beslissen; want waarom zouden de redenen van niet-verschijning door een achttal opgegeven, als daar zijn ongesteldheid, ouderdom, enz. niet moeten worden aangenomen? zoo wel de volgers van Arminius als van Gomarus konden in de maand Februarij 1612 verkouden zijn.

Vorstius is door aandrang van den Engelschen theologant koning Jacobus I niet als hoogleeraar opgetreden, en door de Staten op de liefderijke bede der Dortsche vaders den lande uitgebannen: dit geschiedde toen men schreef anno MDCXIX.

*Acta des Overveluschen ende Nederveluschen
Classium op dese tyt om gewichtige redenen
gecombineert, ende met consent der Heeren
overicht. extraordinarie gehouden tot Barneveldt
den 12 ende 13 Feb. A^o. 1612.*

I. Syn met gemeyne stemmen verkosen in praesidem D. Joh. Fontanus, in Assessorem D. Joh. Zuyterius, in scribam D. Ellardus à Mehen.

II. Syn op dese vergaderinge verscheenen met genochsame credentien uit den classe van Overveluwen D. Joh. Fontanus m. v. tot Arnhem ende de erentfeste ende hoochgeleerde D. Nicolaus de Voocht der Rechten doctor als ouderlingh. D. Joh. Plettenburgium m. v. tot Wageningen aengaende, is om lichaems swackht. wtgebleven ende geexcuseert gehouden; edoch syn ouderlingh Reinerus Francken is met credentie gecompareert. D. Engelbertus Aegidij m. v. tot Oosterbeeck. D. Georgius Heshusius m. v. tot Rencom. D. Isaacus Wassenburgius m. v. in Bennecom. D. Arnoldus Kemnerus m. v. in Eede. D. Hubertus Lysselius m. v. in Lunteren. D. Reinerus ab Erbraet m. v. in Scherpenseel. D. Henricus Scrammuis m. v. in den Aenstoot. D. Baltazar Hidoreus is wtgebleven ende kranckhts. halven geexcuseert gehouden. D. Joh. Drielanus m. v. in Beekbergen. D. Henricus Majirus m. v. in Niebroeck. D. Joh. Buranus m. v. inder Wolde is niet gecompareert ende lichaemsswackhts. halven geexcuseert gehouden. D. Wilhelmus Nugge m. v. in Twel. D. Hugo Halewegius m. v. in Willep. D. Hermannus Keckius m. v. in Voorst. D. Bartoldus Wentholt m. v. tot Brummen is om seeckere redenen niet erscheenen. D. Reinerus Gerardi m. v. in Elkom. D. Joh. Pey m. v. in Rheden. D. Otto ab Heteren m. v. in Velp.

Wt den Classe van Nederveluwen D. Ellardus van Mehen m. v. tot Harderwyck ende D. Anthonius Thysius professor der heyligen schrift, als ouderlingh. D. Winandus Jo^{is} (Joannis?) m. v. tot Elburch ob causas non comparuit. D. Joachimus Straetmannus m. v. in Doorspiek en is ook om redenen niet verschenen. D. Joh. Zuytterius m. v. in Niekercken ende de E. Gosen van Curler ouderlingh. D. Joh. Urbanus m. v. tot Hattem ende Derrick van Heerde als ouderlingh. D. Gualterus de Bruin m. v. in Voorthuisen. D. Tillemannus Mylius m. v. in Nunspeet. D. Petrus Kinsius m. v. in Putten. D. Jacobus Schoonhovius m. v. in Heerde. D. Joh. Hesselius m. v. in Elspeet. D. Thomas Dynslakius m. v. in . . . .? en is niet gecompareert ende om lichaemsswackhts halven, geexcuseert gehouden. D. Joh. Medenbacchius m. v. in Armel. D. Antonius Wedaeus m. v. in Barneveldt ende Wolter Sanders als ouderlingh. D. Rutgerus Vittejus m. v. in Eepe ende Gerrit Jansen als ouderlingh. D. Fredericus Curtenius m. v. in Garderen ende Cootwijck. D. Joh. Nackius m. v. in Oosterwolde en is olderdomshalven niet verschenen. D. Asserus Florenty m. v. in Oldebroeck. D. Hermannus Godaeus m. v. in Vasen. Is oock verschenen op deze vergaderingh tot versterckinge der goeden correspondentie daertoe versocht synde D. Sebastianus Dammannus m. v. tot Zutphen.

Dese vergaderingh dan extraordinarie verscheenen synde, om pregnante redenen gelijk wt navolgende acten tho sien is, ende bevinde hoe dat D. Conraedus Vorstius niet alleen seeckere drie artikulen, handelende van de h. drieenicht. persone Christi des middelaers, ende voldoeninge des selven voor de sonde des menschelicken geslaches beraent ende wtgegeven heeft als inhoudende de belydenisse syns geloofs, dezelve punten betreffende, ten einde hy daerdoor soude mogen vernietigen alle contrarie getuichenissen tegens hem bygebracht, maer oock deselve artikulen met een seer

vreemde Formule (1) van onderschrijvinge in Praejudicium niet alleen der kercken deser landen, maer oock der algemeine kereke Christi selfs, hier ende daer verscheyden predikanten heeft doen voorleggen ende met haer onderteykeninge confirmeeren, waer door men bevint dat hij hem soeckt tegens Godts kercke te wapenen, ende men sich roemt dat eenige predikanten des Gelderschen Synodi de voorgemelde onderteykeninge soudē hebben gedaen: ist dat (na dien dese wyse van doen niet kerekelick en is, ja grotelicks tot praejuditie van dien sterckt) dese voorgemelte vergaderingh t' samentlick ende een yder persoon van dien int bysonder noodich geacht heeft tho ondervragen, of ymant hier aen schult soude mogen hebben ende hebben de broeders t' samentlick, ende een ygelick in 't bysonder heylichlick ende rondelick verklaert ende geantwoort: Neen, daer by vougende dat hen alle sulcks grotelicks mishaecht.

IV. De christelicke vergaderingh voors^a verstaende met overgrootē droefenisse haeres herten, hoe dat die niuwicheden, strydich met het woort Godts, de Nederlantsche confessie, ende heydelberchsche catechismo (gelick de selve dus langh gestadelick ende met groote stichtinge in de gereformierde kercken verstaen ende geleert, syn) meer ende meer in riten, schueringh ende argenissen verraecken: so ist, dat de broederen deser vergaderinge alle int gemein ende een yeder van dien int bysonder, heylichlick met oprechter herten voor den Heere verklaert hebben dat sy aen alle sodanige niuwicheden een groot misnoegen hebben; belovende met hert, mont ende hant ende eeniche des ge-

---

(1) Formula: Nos infra scripti verbi D. Administri sanete testamur sententiam Catholicam cunctarum per totum Chistianismum quam lati patet, ecclesiarum, adeoque etiam Reformatarum de S. S. Trinitate, Persona Christi, ejusdemque pro peccatis nostris satisfactione ita plene, plane et perspicue superioribus tribus articulis expressam, ut nihil amplius a quoquam in hoc argumento desiderari posse videatur.

loofs met alle wtheemsche ende inheemsche kercken, staende te willen bliven, ende daar in door Godes genade te volharderen, met namen wat aengaet de kercken so in Engellant, Vranckrijck, Duitslant ende onse genabuerte, den welcken gelycke misnoegen met dese vergaderinge aen de voors. niuwicheden te hebben, so schriftelijck als andersins bethonnen, ende met ons bij de suyverheyt des geloofs (daervan de summa in de Nederlantsche confessie ende Heydelberchsche catechismo vervatet is) stantvastelick tho willen bliven door de genade des Heeren, versoeckende de waerht. te vorderen nae haer vermoghen. Dese vergaderinghe sich hierin altyt referende tot een wettelicke ende kerckelicke synode.

V. Wat aengaet de kerckenordeningh, dewelcke tot noch toe met groote stichtinge, volgens Godes woort ende de Acten nationalis Synodi onderhouden ende gevolcht syn, betreffende de geheele regieringe der kercken Christi so int gemein als int particulier: verstaen de Broederen deser vergaderinge alle ende bysonder dat men bij de selve kerckenordeningh bliven sal (achtervolgende de acta nationalis Synodi Hagiensis daer van synde) ter tyt toe dat in een wettelicke ende kerckelicke nationale Synode (in dewelcke men nochtans ganschelick vertrouwt dat die selve als eens welgesteld synde, van nius sal werden geratificeert) anders sal mogen gestelt werden, verwerpende ende misprijsende dar en tusschen op het hoochste alle de schriften ende handlingen, dewelcke daer tegens strydende wtgaen ofte gepractiseerd soude mogen syn, ofte hiernamaels souden mogen worden.

VI. Dese vergaderinghe oock bevindende ende erkennende den christelicken ende pryselicken yver der Broederen in onse genabuerte provintien, om so der geresene niuwicheden int gemein, als oock int bysonder de mishandelingh D. Vorstij ende de swaricheden dewelcke syn beroep tot de Professie der Gereformierde Religie in d'Universiteyt

van Leyden, veroorsaect heeft, Christelick ende pryseliek haer tegengesteld hebben ende noch tegenstellen, ten eynde om de verseyde swaricheden te dempen: Roemt ende prijst gans hoochelick den yver voors. belovende oock t'samentlick ende besonder den Broederen voors. op alle mogelycke wyse te adsisteren, ende in haeren godtsaligen voornemen de goede hant te bieden.

VII. Dewyl men bevint (in deze conjunctuyre van tyt met namen) dat met sonderlinge doortrapht. sommige bevonden worden die zich tot den dienst der kercken erbieden, ende int examen van dubbelsinnige woorden de rechtsinnige soecken te verkloecken, waertoe alle voorsichticht van noden om sulcks te keeren ende te waeren: Accordiert dese vergaderinge dat dese twe classes van nu voortaan int examineren ende annemen van niuwe aenkommende predikanten (tsy dat sodanige tho voren in den kerckendienst geweest syn ofte niet) daertoe versoecken sullen de respective Gedeputierde deses Synodi, dewelcke nochtans (welverstaende versocht synde tot het examen in welke classe het voorvalt) sal vry staen te verschynen ofte niet: vertrouwende dat sulcks van den anderen classibus oock ingewillicht ende nagevolcht sal worden om des tho beter correspondentie onder den classes te mogen onderhouden ende nakommen.

VIII. Also men buyten allen twifel hout van noden te syn dat dese voorgemelde Articulen haeren vruchtbaren effect gewinnen: Resolviert de vergaderinge, dat men dese gearrestierde ende registreerde Acten den Ed. Hove communiceere met een bijgevoechde remonstantie, dat haer Ed. gelieve dese gemelte punten te aggreeren ende ratificeren, ende copie van dien aen d'andre classes deses Vorstendoms ende Graefschaps, ende respective magistraten der steden te seynden, met haer Ed. gesinnen, dat de classes voors. wel sullen doen ende sich deser acten conformeren, als oock dat het de E. magistraten gelieve de goede hant te bieden

haere respective kercken vergaderingen tot nakomminge des inhouts in dese acten vervatt. Wunst oock dese vergaderinge dat het den Ed. Hove gelieven wille schriftelicke Acta van antwoord te vorderen van de voors. magistraeten ende classibus.

IX. Heeft oock dese vergaderinghe tot vermeerderinge van goede correspondentie nodich ende stichtelick gevonden dat, gelyck D. Sebastianus Dammannus tot gelycken eynde op dese vergaderinge verschenen is, tot elcken classe des Veluschen quartiers een predikant soude gedeputiert worden, dewelcke op den aenstaende Zutphenschen classe (daertoe versocht synde van den classe van Zutphen) soude verschynen: gelyck sy dan in kracht deses deputiert tot den classe van Arnhem D. Guilielmum Nagge, ende tot den classe van Harderwijck D. Ellardum van Mehen.

In oirkonde der waerht., so hebben wy onderschrevene kerckendienaeren ende ouderlingen deser vergaderinge heylighlyck ende oprechtelick voor den Heere met eygener handen dit onderteykent, geensins twifelende of onse afwesende Broederen sullen hetselve insgelycks, gewillichlycken oock doen, waertoe sy sullen versocht werden.

Actum ut supra.

Volgen de handteekeningen.

I N H O U D.

	Bladz.
Stichting. — Vicarien. — Altaren. — Graven. — Jan van Schaffelaer. — Muurschilderingen. — Mozesbeeldje. Banken. — School. — Orgel. — Maria-Kroontje. — Psalmboarden, enz.	3— 8
Kerkhof. — Oud en nieuw plantsoen. — Knekelhuis. — ~~Puinderen en verbranden~~	9—11
Pastors, kapellaans, priesters. — Eerste predikant. — Hervorming. — Jan Gerritsen Versteeg. Anastasius Veluanus. — Beeldstorm. — Voortgang der hervorming. — Lijst der predikanten. — R. C. eeredienst. — Omdracht.	11—19
Kerkelijke organisatie. — Ouderlingen, diakenen, kerkenraad. — Weduwe J. Donderom. — Diaconie-rekening. — Doop-, trouw- en avondmaals-bussen. — Beroep van predikanten. — Rusie van kerkenraad en amptsjonkers. — Beroepsorde	19—22
Predikant ambtenaar van den burgerlijken stand. — Armbestuur. — Geneeskundige dienst. — Uniform der armen. — 2 ^{den} predikant beroepen. — Diaconie-armenhuis. — Kerkenrekening	22—26
Kerkelijke inkomsten. — Traktement predikant. — Pastorie Wheem. — Hondenslager. — Koster. — Zijne inkomsten	26—33
Slot	33
Naschrift — Toren. — Klokken. — Uurwerk	36—40
Bijlage. — Vergadering der classes te Barneveld	41

3

9

2

26

33

33

40

41

